

DEBRECENI EGYETEM
BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR
NEVELÉS- ÉS MŰVELŐDÉSTUDOMÁNYI INTÉZET
MŰVELŐDÉSTUDOMÁNYI ÉS HUMÁN TANULMÁNYOK
TANSZÉK

**A kriminálandragógia szerepe a fogvatartottak társadalmi
reintegrációjában – hazai és nemzetközi kitekintéssel**

~ Szakdolgozat ~

Témavezető:

Dr. Takács-Miklósi Márta
egyetemi adjunktus

Készítette:

Lehotai Zsófia
Andragógia MA

DEBRECEN
2026

TARTALOMJEGYZÉK

ABSZTRAKT	3
1. BEVEZETÉS	5
2. A KRIMINÁLANDRAGÓGIA ELMÉLETI ALAPJAI	7
2.1. A kriminálandragógia fogalma, helye az andragógia tudományában	7
2.2. A felnőtt tanuló sajátosságai a büntetés-végrehajtás kontextusában	9
2.3. A bűnelkövetés és oktatás kapcsolata – tanulási motiváció és deviancia.....	10
2.4. A tanulás, mint reszocializációs eszköz	12
3. A BÖRTÖNANDRAGÓGIA CÉLRENDSZERE ÉS FUNKCIÓI	14
3.1. Oktatás és képzés a büntetés-végrehajtási intézményekben	14
3.2. A személyiségfejlesztés, önismeret és értékrend átalakulása tanulás során.....	15
3.3. A pedagógus/andragógus szerepe a börtönképzésben.....	16
4. A TÁRSADALMI REINTEGRÁCIÓ FOLYAMATA	18
4.1. A reintegráció fogalma, céljai, nehézségei.....	18
4.2. Az oktatás szerepe a társadalomba való visszailleszkedésben.....	19
4.3. Munkaerőpiaci esélyek és a képzés hatása a visszaesés csökkentésére.....	20
4.4. Civil és állami szervezetek együttműködése.....	21
5. A HAZAI HELYZET	23
5.1. A magyar büntetés-végrehajtási rendszer.....	23
5.2. Jogszabályi háttér	25
5.3. Oktatási és képzési programok.....	27
5.3.1. Alapfokú és középfokú oktatás.....	31
5.3.2. Szakképzés	32
5.3.3. Felsőfokú oktatás.....	33
5.3.4. Kulturális és művészeti programok	33
5.3.5. Az EFOP- és TÁMOP-programok hozzájárulása a börtönoktatásokhoz	34
6. EURÓPAI KITEKINTÉS	36
6.1. Az európai börtönnevelési irányelvek.....	36
6.2. Skandináv börtönoktatási modell.....	39
6.2.1. Dánia	39
6.2.2. Norvégia	41
6.2.3. Svédország.....	41
6.3. Nyugat – európai modellek	43

6.3.1. Franciaország.....	43
6.3.2. Anglia	44
6.4. Közép – európai kitekintés.....	46
6.4.1. Németország.....	46
6.4.2. Ausztria.....	48
7. A VIZSGÁLT ORSZÁGOK BÖRTÖNOKTATÁSI RENDSZEREINEK ÖSSZEHA-SONLÍTÁSA..	50
8. ÖSSZEGZÉS	53
IRODALOMJEGYZÉK	55
MELLÉKLETEK.....	60

ABSZTRAKT

A szakdolgozat célja annak vizsgálata, hogy a börtönben megvalósuló oktatási és képzési tevékenységek milyen módon járulnak hozzá a fogvatartottak társadalmi reintegrációjához, különös tekintettel a magyar büntetés-végrehajtási rendszerre és annak nemzetközi összefüggéseire. A kutatás szekunder jellegű, szakirodalmi áttekintésen és dokumentumelemzésen alapul, amely hazai és nemzetközi tudományos publikációk, szakpolitikai dokumentumok és jogszabályok feldolgozására épül. Az első részében a kriminálandragógia elméleti kereteit, valamint a börtönoktatás és a reintegráció kapcsolatát vizsgálom, külön kitérve a tanulás és a bűnisméltés közötti összefüggésekre. A második rész a hazai és európai gyakorlatok összehasonlító elemzésére fókuszál, bemutatva a különböző büntetés-végrehajtási rendszerek oktatási modelljeit és azok sajátosságait. Az elemzés eredményei azt mutatják, hogy a börtönoktatás nem pusztán kiegészítő intézményi tevékenység, hanem a reintegráció egyik meghatározó eszköze, amely hozzájárul a fogvatartottak kompetenciafejlesztéséhez, tanulási motivációjának erősítéséhez és munkaerőpiaci esélyeinek javításához. Ugyanakkor a nemzetközi összehasonlítás rávilágít arra is, hogy az oktatási programok hatékonysága nagymértékben függ azok intézményes beágyazottságától, hozzáférhetőségétől és a tanulási szükségletekhez való alkalmazkodás mértékétől.

Kulcsszavak: kriminálandragógia, andragógia/felnőttképzés, börtönnevelés, reszocializáció, társadalmi reintegráció, büntetés-végrehajtás, tanulási motiváció, hátrányos helyzetű felnőttek képzése

ABSTRACT

The aim of this thesis is to examine how educational and training activities within prisons contribute to the social reintegration of inmates, with a particular focus on the Hungarian correctional system and its international contexts. The research is secondary, based on a literature review and document analysis, drawing upon domestic and international academic publications, policy documents, and legislation. The first part of the thesis explores the theoretical frameworks of criminal andragogy and the relationship between prison education and reintegration, with a specific emphasis on the connections between learning and recidivism. The second part focuses on a comparative analysis of domestic and European practices, presenting the educational models of various correctional systems and their specific characteristics. The results of the analysis show that prison education is not merely a supplementary institutional activity but a decisive tool for reintegration, contributing to the development of inmates' competencies, strengthening their motivation to learn, and improving their labor market prospects. At the same time, the international comparison also highlights that the effectiveness of educational programs largely depends on their institutional embeddedness, accessibility, and the extent to which they adapt to learning needs.

Keywords: criminal andragogy, andragogy/adult education, prison education, resocialization, social reintegration, correctional services, learning motivation, education of disadvantaged adults

1. BEVEZETÉS

A szakdolgozatomban a kriminálandragógia témájával foglalkozom, azon belül is azt vizsgálom, hogy a börtönben zajló tanulási folyamatok hogyan segíthetik a társadalomba való visszailleszkedést, hiszen a felnőttképzés és a büntetés-végrehajtás metszéspontja napjainkban egyre nagyobb szakmai és társadalmi jelentőséggel bír. A szabadságvesztés végrehajtása során zajló nevelési, oktatási és képzési tevékenységek nem csupán az intézmény falain belül hatnak, hanem hosszú távon meghatározzák a szabadult személyek társadalmi beilleszkedésének esélyeit, munkaerőpiaci lehetőségeit, életvezetését, valamint a visszaesés kockázatát is. A börtönök világa kívülről zárt és nehezen átlátható, ugyanakkor az ott megvalósuló tanulási folyamatok közvetlen hatással vannak a társadalom egészére.

Kriminálandragógiai megközelítésben a fogvatartott nem kizárólag jogi értelemben vett elítéltként jelenik meg, hanem felnőtt tanulóként, aki sajátos élettörténettel, eltérő tanulási tapasztalatokkal, motivációkkal, hátrányokkal és erőforrásokkal rendelkezik. Az andragógia szemlélete és módszertani eszköztára lehetőséget nyújt annak megértésére, hogy a büntetés-végrehajtás keretein belül miként alakítható ki olyan tanulási környezet, amely nem pusztán időkitöltő funkciót lát el, hanem valódi személyiségfejlesztő, kompetenciaerősítő és reintegrációt támogató folyamatként működik.

A kutatásom legfőbb célja, hogy átfogó képet adjon a kriminálandragógia elméleti alapjairól, valamint bemutassa annak szerepét és jelentőségét a fogvatartottak társadalmi reintegrációjának támogatásában. A szakdolgozat hazai és európai szakirodalom feldolgozására építve vizsgálja, hogy a börtönben zajló oktatási, képzési és nevelési tevékenységek milyen módon járulhatnak hozzá a visszaesés csökkentéséhez és a szabadulást követő sikeres társadalmi beilleszkedéshez. Kiemelt figyelmet fordítok a reintegrációs tevékenységek rendszerére, az abban részt vevő szakemberek szerepére, valamint a fogvatartottak tanulási sajátosságaira.

A téma aktualitását indokolja, hogy a 21. században egyre nagyobb hangsúlyt kap a büntetés-végrehajtás reszocializációs és reintegrációs funkciója. A börtönből szabaduló személyek jelentős része hátrányos helyzetből érkezik, alacsony iskolai végzettséggel, hiányos alapkompétenciákkal és korlátozott munkatapasztalattal rendelkezik. Ezek a tényezők jelentősen megnehezítik a társadalomba való visszailleszkedést, és növelik a visszaesés kockázatát. A kriminálandragógia olyan komplex szemléletet képvisel, amely az oktatás, a nevelés és a személyiségfejlesztés eszközein keresztül képes választ adni

ezekre a kihívásokra. A hazai szakirodalomban az utóbbi években megjelentek kifejezetten kriminálandragógiai fókuszú kutatások, ugyanakkor a terület továbbra is viszonylag szűk, ezért indokoltnak tartom a téma további feldolgozását és rendszerezését. A témaválasztást személyes és tanulmányi indokok is alátámasztják. A felsőoktatási tanulmányaim során szerzett andragógiai ismeretek felkeltették érdeklődésemet a hátrányos helyzetű felnőtt tanulók képzési lehetőségei iránt, különös tekintettel azokra a csoportokra, amelyek a társadalom peremére szorulnak. A büntetés-végrehajtásban zajló oktatási és reintegrációs tevékenységek komplexitása, valamint társadalmi jelentősége egyaránt hozzájárult ahhoz, hogy szakdolgozati témám középpontjába a kriminálandragógia kerüljön.

A kutatásom módszertani alapját szakirodalmi áttekintésen és dokumentumelemzésen alapuló szekunder kutatás képezi, amelynek során hazai és nemzetközi tudományos publikációk, szakpolitikai dokumentumok és jogszabályok feldolgozására és összehasonlító elemzésére kerül sor.

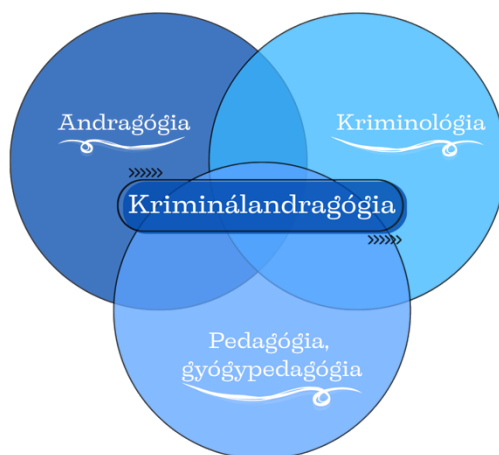
A kutatás célja annak feltárása, hogy miként működik a reintegrációs tevékenység a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben, hogyan épül fel az intézményes rendszere, valamint, hogy ez miként viszonyul az európai gyakorlatokhoz. A vizsgálat során arra keresem a választ, hogy ezek a folyamatok milyen módon kapcsolódnak a kriminálandragógiai elvekhez, és hogyan jelennek meg a hazai és európai megközelítésekben. Emellett elemzem, hogy milyen strukturális, személyi és szervezeti tényezők befolyásolják a börtönökben zajló oktatási és képzési programok működését, összehasonlítva a hazai és európai gyakorlatok alkalmazását.

2. A KRIMINÁLANDRAGÓGIA ELMÉLETI ALAPJAI

A kriminálandragógia elméleti megalapozása nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a büntetés-végrehajtásban zajló tanulási folyamatok szerepe és jelentősége értelmezhetővé váljon. Ez a fejezet azt a célt szolgálja, hogy bemutassa a kriminálandragógia fogalmi kereteit, tudományos beágyazottságát és alapvető összefüggéseit, különös tekintettel a tanulás és a reszocializáció kapcsolatára. Az elméleti áttekintés lehetőséget ad arra, hogy a tanulást ne pusztán oktatási tevékenységként, hanem komplex fejlesztési és társadalmi folyamatként értelmezzük a büntetés-végrehajtás kontextusában.

2.1. A kriminálandragógia fogalma, helye az andragógia tudományában

A kriminálandragógia viszonylag fiatal, ugyanakkor egyre inkább önállósodó tudományterület, amely az andragógia, a kriminológia, a pedagógia és a gyógypedagógia határterületén helyezkedik el, amelyet az 1. ábrán szemléltettem is (Pál, 1988). Központi tárgya azoknak a felnőtteknek a tanulási, nevelési és társadalmi beilleszkedési folyamatai, akik valamilyen módon kapcsolatba kerültek a büntető igazságszolgáltatással, különösen a büntetés-végrehajtási intézményekben élő vagy onnan szabaduló személyek. A kriminálandragógia „a felnőttképzés azon speciális területe, amely a bűnelkövetők oktatásával, nevelésével és társadalmi reintegrációjának segítségével foglalkozik” (Miklósi, 2013:165).

1. ábra: A kriminálandragógia helye a tudományok között

Forrás: Pál (1988) alapján saját szerkesztés

A börtönandragógia a felnőttképzés azon formája, ahol a tanulás elsősorban az identitás-újjaépítés, a társadalmi újrabeilleszkedés és az emberi méltóság helyreállításának eszköze

(Molnár, 2020). Ez az értelmezés rávilágít arra, hogy a kriminálandragógia nem pusztán oktatási tevékenység, hanem komplex reszocializációs folyamat, amely az andragógia értékeit és módszertani alapelveit a büntetés-végrehajtás sajátos környezetébe ülteti át. A fogvatartott személy ebben a megközelítésben nem csupán büntetését töltő elítelt, hanem felnőtt tanuló is, aki saját élettörténettel, korábbi tanulási kudarcokkal, eltérő motivációkkal és fejlesztendő kompetenciákkal érkezik a büntetés-végrehajtási intézetbe. A kriminálandragógia fogalmának hazai megjelenése Pál László nevéhez köthető, aki a területet a kriminálpedagógia felnőttoktatási irányaként határozta meg. Értelmezésében a kriminálandragógia célja *„a büntetés-végrehajtásban lévő felnőttek társadalmi reintegrációjának elősegítése a nevelés és oktatás eszközeivel”* (Pál, 1988:12). Ezzel a megközelítéssel a kriminálandragógia az andragógia egyik alkalmazott aldiszciplínájaként értelmezhető, hasonlóan a munkahelyi, szociális vagy közösségi andragógiához. A kriminálandragógia mára nem csupán az andragógia speciális alcsoportja, hanem önálló kutatási és gyakorlati területté vált, amely stratégiai szerepet tulajdonít a tanulásnak a büntetés-végrehajtási rendszerben (Molnár, 2020).

Az andragógia klasszikus célrendszere – az önfejlesztés, a tanulási motiváció fenntartása és a társadalmi részvétel erősítése – a kriminálandragógia esetében kiegészül a reszocializáció és reintegráció funkciójával. Sári Szilvia szerint a tanulás ebben a kontextusban nem csupán tudásgyarapítás, hanem a személyes rehabilitáció, az önismeret-fejlesztés és a társadalmi felelősségvállalás egyik legfontosabb eszköze (Sári, 2012). A büntetés-végrehajtási intézetekben a tanulási folyamat gyakran az első olyan tevékenység, amely során a fogvatartott pozitív visszajelzést tapasztal, így a felnőttképzés pszichológiai értelemben is korrigáló, megerősítő hatással bír. Az andragógiai alapelvek – az élettapasztalat tisztelete, a belső motivációra építés és a gyakorlatorientált tanulás – a börtönkörnyezetben sajátos jelentőséget kapnak. Továbbá Sári Szilvia tanulmányában azt is kimondja, hogy a fogvatartottak jelentős része korábban lemorzsolódott az iskolarendszerből, vagy negatív tanulási élményeket hordoz, ezért az andragógia eszköztárát szükséges a büntetés-végrehajtás speciális feltételeihez adaptálni (Sári, 2012). Bár a részvétel sok esetben részben kényszerített, a tanulási folyamat képes belső motivációt ébresztetni, és hozzájárulhat a személyiség átformálásához, a társadalmi normák elsajátításához és a reintegráció sikeréhez. (Sári, 2012)

A kriminálandragógia kettős célt szolgál: egyrészt elősegíti a fogvatartottak személyes fejlődését és társadalmi beilleszkedését, másrészt hozzájárul a társadalmi biztonság növeléséhez a bűnismétlés kockázatának csökkentésén keresztül. Molnár Attila magyar

és szlovák börtönöket vizsgáló összehasonlító kutatásai is alátámasztják, hogy a tanulási lehetőségek biztosítása nem csupán pedagógiai funkció, hanem a reintegrációs politika egyik alappillére. (Molnár, 2020) Az állapítható meg, hogy a kriminálandragógia olyan elméleti és gyakorlati keretet kínál, amely hidat képez a büntetés, a tanulás és a társadalmi visszailleszkedés között, és egyre meghatározóbb szerepet tölt be a modern büntetés-végrehajtási rendszerekben.

2.2. A felnőtt tanuló sajátosságai a büntetés-végrehajtás kontextusában

A fogvatartott felnőtt tanulók sajátosságai jelentősen eltérnek a hagyományos tanulói populációétól. A büntetés-végrehajtási környezetben jelen lévő kényszer, a korlátozott mozgástér és a pszichés terhelés egyaránt hat a tanulási folyamatokra. A magyar börtönökben tanuló elítéltek többsége alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, gyakran negatív iskolai élményekkel, ami befolyásolja a tanulással kapcsolatos önértékelésüket és motivációjukat.

A három büntetés-végrehajtási intézetben (Balassagyarmat, Vác, Győr) végzett vizsgálat eredményei szerint a fogvatartottak körében az oktatásban való részvétel fő motivációi között a szakmaszerzés, az önfejlesztés és a szabadulás utáni elhelyezkedés lehetősége jelenik meg (Molnár – Kraiciné Szokoly, 2020). A válaszok alapján az oktatás sokak számára egyfajta újrakezdési lehetőséget jelent. A tanulási folyamatot ugyanakkor akadályozzák a börtönkörnyezet sajátosságai, mint például a túlszűfolttság, az infrastruktúra hiány, az eszközkorlátozások, a pszichés terhelés, és a családtól való elszakítottaság. Az előbb felsorolt tényezők közvetlenül hatnak a tanulói teljesítményre, a kitartásra és a bevonódásra (Molnár – Kraiciné Szokoly, 2020).

A hazai büntetés-végrehajtási statisztikák alapján megállapítható, hogy a fogvatartottak jelentős része alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, sokan közülük még az alapfokú végzettséget sem fejezték be. Ez a tanuláshoz való viszonyukat és a képzésekbe való bekapcsolódás lehetőségeit is nagymértékben befolyásolja. A Börtönstatisztikai Szemle (2020) adatai ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy az oktatásban és képzésekben részt vevő fogvatartottak körében kevesebb fegyelmi vétség fordul elő, valamint a szabadulást követően nagyobb arányban jelennek meg a munkaerőpiacon. Mindez azt támasztja alá, hogy a tanulás a büntetés-végrehajtásban nem csupán ismeretszerzést jelent, hanem hozzájárul a szabálykövető magatartás, a szociális készségek és az önkontroll fejlődéséhez is. (BvOP, 2020)

A fogvatartott felnőtt tanulókra jellemző, hogy korábbi iskolai pályafutásukat megszakítottság, lemorzsolódás és tartós kudarcélmények kísérték, ami hosszú távon negatívan befolyásolja tanulási önképüket. Ennek következtében a tanulási helyzethez való viszony gyakran ambivalens: egyszerre jelenik meg a fejlődés iránti igény és a kudarcból való szorongás. A tanulók körében sok esetben tapasztalható alacsony motiváció, bizonytalan feladattartás és gyors visszaesés a tanulási aktivitásban, ami fokozott pedagógiai támogatást igényel. (Miklósi, 2018)

A zárt intézményi környezetben a tanulási tér egyszerre jelenthet strukturált, kiszámítható közeget és a mindennapi börtönélethez képest elkülönülő, sajátos tanulási színteret (Miklósi, 2018). Ugyanakkor a csoportdinamikai hatások – például a bizalmatlanság vagy az informális normák jelenléte – közvetetten alakítják a tanuláshoz való viszonyt. A külső kontrollhoz való alkalmazkodás gyakran erősebb, mint az önszabályozó tanulási képesség, ezért a belső motiváció kialakítása külön pedagógiai kihívást jelent (Miklósi, 2018).

A fogvatartott tanulók esetében az oktatás túlmutat az ismeretszerzésen: identitásformáló funkcióval is bír. A sikeres tanulási élmények lehetőséget teremtenek arra, hogy az egyén új, társadalmilag elfogadott szerepeket alakítson ki, ami különösen fontos a marginalizált helyzetben lévő csoportok esetében. A büntetés-végrehajtási kontextusban tanuló felnőttek tehát komplex pszichoszociális háttérrel rendelkeznek, és a tanulási folyamat sikeressége szorosan összefügg az önbizalom erősödésével, valamint a reintegrációs esélyek javulásával. (Molnár, 2021).

A korábbiakból elmondható az, hogy a büntetés-végrehajtásban tanuló felnőttek tanulási helyzetét több sajátos tényező befolyásolja. Sok esetben jellemző a korábbi iskolai kudarcok jelenléte, valamint az ezekből fakadó bizonytalanság és alacsony önbizalom. A tanulási motivációjuk gyakran kettős, mivel a belső fejlődési szándék mellett külső, intézményi elvárások is hatással vannak rájuk. A kriminálandragógia feladata, hogy ezekre a sajátosságokra reflektálva támogassa a tanulási folyamatot.

2.3. A bűnelkövetés és oktatás kapcsolata – tanulási motiváció és deviancia

A bűnelkövetés és az iskolai tanulási tapasztalatok közötti összefüggést több kutatás (Sári, 2012; Miklósi – Kovács, 2025) is vizsgálta. A hazai és nemzetközi szakirodalomban gyakran hangsúlyozzák, hogy az iskolához való kötődés és az oktatásban való aktív részvétel védőfaktor lehet a későbbi deviáns viselkedés kialakulása ellen, mivel a gyengén kötődő tanulók nagyobb valószínűséggel távolodnak el a társadalmilag

elfogadott normáktól. Ez azt jelenti, hogy az iskolai elköteleződés és a tanuláshoz kapcsolódó pozitív élmények hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az egyének kisebb eséllyel váljanak bűnelkövetővé vagy ismételten elkövetővé, és jobban be tudjanak illeszkedni a társadalomba a későbbi életükben. (Sári, 2012; Miklósi – Kovács, 2025)

Miklósi Márta és Kovács Karolina kutatása szerint is az iskolához való kötődés és a tanulás iránti elköteleződés fontos védőfaktorként működhet, mivel erősíti az önértékelést, a szabálykövető magatartást és a társadalmi beilleszkedés esélyét (Miklósi – Kovács, 2025). A szerzők hangsúlyozzák, hogy még azoknál a fiataloknál és felnőtteknél is, akik korábban megszakították tanulmányaikat, a tanulási lehetőségek újraindítása pozitív irányú változásokat indíthat el. A büntetés-végrehajtási intézetekben megjelenő oktatási és képzési programok ezért nemcsak tudásbővítő funkcióval bírnak, hanem hozzájárulhatnak a tanuláshoz való viszony átalakulásához is. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a tanulásban részt vevő fogvatartottak motivációja nem kizárólag külső ösztönzőkre épül, hanem sok esetben megjelenik az önfejlesztés és a változtatás igénye is. A kriminálandragógia elméleti megközelítései szerint ezek a belső motivációk fontos reszocializációs erőforrásként értelmezhetők, amelyek hosszabb távon a sikeres társadalmi reintegrációt is támogathatják (Miklósi – Kovács, 2025).

A nemzetközi empirikus kutatások (Hall – Killacky, 2008; Sedgley et al., 2010; Kim – Clark, 2013; Halimi et al., 2017) is alátámasztják a tanulás és a bűnismétlés közötti összefüggést. A büntetés-végrehajtási intézetekben elérhető felsőfokú képzések hatását vizsgálva Kim és Clark eredményei szerint a tanulásban részt vevő fogvatartottak körében a három éven belüli visszaesés aránya jelentősen alacsonyabb volt (9,4%), mint a képzésben nem részt vevő kontrollcsoport esetében (17,1%) (Kim – Clark, 2013). A szerzők statisztikai illesztési eljárással igyekeztek elkülöníteni a tanulás hatását más tényezőktől, ami növeli az eredmények megbízhatóságát. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a börtönben folytatott tanulás – különösen a magasabb szintű képzések – védőfaktorként működhet, és hozzájárulhat a visszaesés csökkentéséhez. A tanulás és a deviáns viselkedés kapcsolata így kettős: míg a korábbi iskolai kudarcok növelhetik a bűnelkövetés esélyét, addig az oktatás elősegítheti a proszociális viselkedés és a társadalmi integráció kialakulását (Kim – Clark, 2013). Ezen vizsgálat mellett Norman H. Sedgley és munkatársai is arra jutottak, hogy az oktatási és foglalkoztatási programokban való részvétel kedvezően befolyásolhatja a visszaesés alakulását (Sedgley et al., 2010). Renee Smiling Hall és Jim Killacky a fogvatartott tanulók nézőpontjából mutatták be, hogy a tanulás sok esetben második esélyt jelent, és hozzájárulhat az önkép

pozitív irányú változásához (Hall – Killackey, 2008). Myriam Halimi és szerzőtársai pedig arra hívták fel a figyelmet, hogy a börtönben tanulók motivációjában nemcsak külső ösztönzők, hanem belső fejlődési igények és jövőorientált célok is megjelennek (Halimi et al., 2017). Ezek az eredmények együttesen azt erősítik meg, hogy a tanulás a büntetés-végrehajtásban nemcsak tudásszerzési lehetőség, hanem a proszociális viselkedés és a társadalmi reintegráció szempontjából is fontos tényező lehet.

2.4. A tanulás, mint reszocializációs eszköz

Az elméleti modellek közös eleme, hogy a kriminálandragógia keretében értelmezett tanulás nem elszigetelt pedagógiai folyamat, hanem a személyiség komplex fejlesztését szolgáló tevékenység. A tanulás ebben a megközelítésben szorosan kapcsolódik a reszocializáció folyamatához, és nem csupán tudásközvetítő, hanem viselkedésformáló és szemléletalakító szerepet is betölt. A büntetés-végrehajtási intézetekben zajló formális és nem formális tanulási tevékenységek a reintegráció fontos eszközei, különösen akkor, ha azok igazodnak a fogvatartottak szükségleteihez, és megfelelő intézményi támogatás kíséri őket. Az elméleti megközelítések szerint a tanulás ilyen feltételek mellett képes olyan kompetenciák és attitűdök fejlesztésére, amelyek a társadalomba való visszailleszkedést hosszabb távon is elősegíthetik (Molnár, 2020).

A kriminálandragógiai elméleti modellek hangsúlyozzák, hogy a reszocializáció nem egyszeri beavatkozás, hanem hosszabb távú folyamat, amelyben a tanulás folyamatosan jelen van (Csukai, 2014). A fogvatartottak jelentős része olyan életúttal érkezik a büntetés-végrehajtási intézetekbe, amelyet megszakított iskolai pálya, tanulási kudarcok és negatív intézményi tapasztalatok jellemeznek. Ezek a tényezők gyakran bizalmatlanságot alakítanak ki a tanulással szemben, ami külön kihívást jelent az oktatási programok megvalósítása során. Az elméleti megközelítések szerint azonban a megfelelően kialakított tanulási környezet képes lehet ezen attitűdök átalakítására, és új, pozitív tanulási élményeket nyújthat a fogvatartottak számára (Csukai, 2014).

A tanulás reszocializációs hatása elsősorban abban ragadható meg, hogy lehetőséget biztosít a sikerélmény megtapasztalására. A tanulási folyamat során elért eredmények – például egy alapfokú végzettség megszerzése, egy szakma elsajátítása vagy egy vizsga sikeres teljesítése – hozzájárulhatnak az önértékelés javulásához és az önbizalom erősödéséhez. Molnár Attila Károly hazai vizsgálatai rámutatnak arra, hogy a tanulásban részt vevő fogvatartottak körében gyakrabban jelenik meg a jövőorientált gondolkodás és

a felelősségvállalás igénye, ami a társadalmi reintegráció egyik alapfeltétele. (Molnár, 2020)

A kriminálandragógiai szemlélet külön hangsúlyt helyez a tanulás identitásformáló szerepére. A fogvatartottak számára a tanulás lehetőséget teremt arra, hogy ne kizárólag elítéltként, hanem tanulóként és fejlődni képes személyként tekintsenek önmagukra. Ez az identitásváltás alapvető jelentőségű a reszocializáció szempontjából, mivel hozzájárulhat ahhoz, hogy az egyén képes legyen hosszabb távú célokat megfogalmazni és felelősséget vállalni saját döntéseiért (Molnár, 2021) Sári Szilvia szerint a kriminálandragógia éppen abban különbözik más nevelési megközelítésektől, hogy a tanulást komplex, személyiséget átalakító folyamatként értelmezi, nem pedig pusztán tudásközvetítésként (Sári, 2012).

A hazai elméleti modellekről tehát az mondható el, hogy a tanulást olyan integrált reszocializációs eszközként értelmezik, amely egyszerre hat a kognitív, érzelmi és szociális területekre. A kriminálandragógia megközelítése szerint a tanulás nem a büntetés-végrehajtás kiegészítő eleme, hanem annak egyik kulcsterülete, amely képes megalapozni a társadalmi reintegráció hosszú távú sikerességét.

3. A BÖRTÖNANDRAGÓIA CÉLRENDSZERE ÉS FUNKCIÓI

A börtönandragógia célrendszere több szinten értelmezhető, mivel egyszerre kapcsolódik a büntetés-végrehajtási rendszer társadalmi feladataihoz és a fogvatartottak egyéni fejlődési lehetőségeihez. A következő fejezetben részletesen bemutatom a börtönandragógia célrendszerét és főbb területeit, különös tekintettel arra, hogy a tanulás milyen szerepet tölt be a reszocializáció folyamatában. Kitérek az oktatás különböző funkcióira, a fogvatartottak tanulási sajátosságaira, valamint arra is, hogy ezek a folyamatok miként járulhatnak hozzá a társadalmi reintegráció előkészítéséhez.

3.1. Oktatás és képzés a büntetés-végrehajtási intézményekben

A tanulás ebben a speciális környezetben nem csupán oktatási tevékenységként jelenik meg, hanem olyan folyamatként, amely a személyiségfejlődést és a társadalomba való visszailleszkedést is támogathatja (Molnár, 2016). A büntetés-végrehajtási intézményekben zajló oktatás és képzés ezért különböző formákban valósul meg, az alapfokú iskolai programoktól kezdve a szakképzésen át a készség- és kompetenciafejlesztő foglalkozásokig (Novák, 2004). Az empirikus adatok is alátámasztják, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben működő oktatási programok széles körben elérhetők.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának statisztikai adatai rámutatnak, hogy a magyar börtönökben évente több ezer fogvatartott vesz részt valamilyen oktatási vagy képzési formában. A legnagyobb létszámban a szakképzések jelennek meg, ezt követi az alapfokú oktatás, majd a középfokú tanulmányok. A részvételi arányok arra utalnak, hogy bár az elítéltek jelentős része alacsony iskolai végzettséggel és hiányos tanulási tapasztalatokkal érkezik a büntetés-végrehajtási intézetekbe, a börtön megfelelő tanulási keretet képes biztosítani számukra. Az oktatás így nemcsak a végzettség megszerzését segíti elő, hanem hozzájárulhat a tanuláshoz való viszony átalakulásához és a későbbi társadalmi beilleszkedés megalapozásához is (BvOP, 2020).

Molnár Attila Károly és Kraiciné Szokoly Mária kutatása rámutat arra, hogy az oktatás lehetőséget biztosít a sikeres társadalmi reintegrációra (Molnár – Kraiciné Szokoly, 2020). Az általuk vizsgált három intézetben a résztvevők túlnyomó többsége jelentős oktatási hátránnyal érkezett, ugyanakkor a tanulási motivációik erősek voltak: a szakmaszerzés, az önfejlesztés és a szabadulás utáni életesélyek javítása egyaránt fontos

tényezőként jelent meg. Ez azt mutatja, hogy a börtönoktatás valóban képes reagálni a hátrányos helyzetű felnőttek tanulási szükségleteire. (Molnár – Kraiciné Szokoly, 2020) Az oktatás különböző funkciói több szinten jelennek meg a büntetés-végrehajtásban, mivel nemcsak az ismeretek és készségek bővítését szolgálja, hanem hozzájárulhat a munkavállaláshoz szükséges kompetenciák fejlődéséhez is. A tanulási folyamat során lehetőség nyílik az életvezetési és konfliktuskezelési készségek fejlesztésére, valamint a kulturális és társadalmi tőke bővítésére. Emellett az oktatás szerepet játszhat a szabálykövető magatartás és a fegyelmezetttség erősítésében is. Ezt a hatást a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának statisztikai adatai is alátámasztják. A Börtönstatisztikai Szemle 2020 alapján megállapítható, hogy az oktatásban részt vevő fogvatartottak körében kevesebb fegyelmi vétség fordul elő, mint a tanulásban nem részt vevőknél. Ez arra utal, hogy a tanulás a büntetés-végrehajtásban nem csupán tudáselsajátítást jelent, hanem hozzájárulhat a pozitív viselkedésminták kialakulásához és az önszabályozás fejlődéséhez is (BvOP, 2020).

3.2. A személyiségfejlesztés, önismeret és értékrend átalakulása tanulás során

A börtönandragógia egyik alapvető célja a személyiségfejlesztés, mivel a fogvatartottak jelentős része sérült önértékeléssel, inadekvát megküzdési stratégiákkal és hiányos szociális készségekkel érkezik a büntetés-végrehajtási intézetekbe (Miklósi, 2013; Czenczer – Ruzsonyi, 2019). A tanulás ebben a környezetben nem pusztán ismeretátadást jelent, hanem olyan strukturált tevékenységet, amely hozzájárulhat az autonómia, a belső kontroll és az önreflexió erősödéséhez. Ezek a tényezők kulcsszerepet játszanak abban, hogy az egyén képes legyen saját viselkedésének és döntéseinek tudatosabb értelmezésére (Molnár, 2016).

A hazai szakirodalom szerint a börtönben zajló oktatás pozitív hatással lehet a fogvatartottak személyiségfejlődésére. Di Blasio Barbara és Ács-Bíró Adrienn vizsgálatai rámutatnak arra, hogy az oktatásban résztvevő fogvatartottak körében javul a kommunikációs készség, nő az önbizalom, valamint nyitottabbá válnak a társas kapcsolatokra (Di Blasio – Ács-Bíró, 2022). Az oktatási folyamat során megélt sikerélmények hozzájárulhatnak a pozitív énkép kialakulásához, ami különösen fontos azok számára, akik korábban elsősorban kudarcélményekkel találkoztak az iskolarendszerben. Az andragógiai szemlélet – az egyéni szükségletek figyelembevétele, a bátorító és empátikus visszajelzések alkalmazása – a börtönkörnyezetben kiemelt jelentőséggel bír. Tóth Tamás hangsúlyozza, hogy a tanulási folyamat során a

fogvatartottak olyan kompetenciaérzést és önbecsülést szerezhetnek, amely túlmutat az oktatás keretein, és hozzájárul a társadalmi normákhoz való viszony átalakulásához (Tóth, 2010). A tanulás így nemcsak kognitív, hanem érzelmi és viselkedéses szinten is változásokat indíthat el. A személyiségfejlődés és a tanulás kapcsolatát a munkaerőpiaci reintegráció is megerősíti. A statisztikai adatok szerint az oktatásban részt vevő elítéltek a szabadulást követően nagyobb arányban tudnak elhelyezkedni. A munkavállalás nemcsak gazdasági, hanem pszichológiai szempontból is jelentős, mivel stabil identitást, társadalmi szerepet és pozitív önértékelést biztosíthat, ezáltal csökkentve a bűnismétlés kockázatát. A tanulás során megszerzett kompetenciák és attitűdök így hosszabb távon is beépülhetnek a személyiség struktúrájába. (Tóth, 2010; Di Blasio – Ács-Bíró, 2022)

Nemzetközi empirikus kutatások is alátámasztják a tanulás személyiségformáló szerepét. Ryang Hui Kim és David Clark (2013) vizsgálatai szerint a felsőfokú tanulmányokat befejező fogvatartottak körében alacsonyabb a visszaesés aránya, ami arra utal, hogy a tanulási folyamat identitásformáló erővel bír. A tanuló elítélt képes új önképet kialakítani, nagyobb hangsúlyt fektet a felelősségvállalásra és az előretervezésre, ami a reszocializáció egyik alapfeltétele. (Kim – Clark, 2013)

Láthatjuk tehát, hogy a személyiségfejlesztés nem mellékes eleme a börtönandragógiának, hanem annak egyik központi célja. A tanulás olyan pszichoszociális erőforrásokat épít, amelyek elősegítik az önismeret fejlődését, az értékrend átalakulását és a társadalmilag elfogadott életvezetés kialakítását, ezáltal hozzájárulva a reintegráció hosszú távú sikeréhez.

3.3. A pedagógus/andragógus szerepe a börtönképzésben

A börtönben tanító pedagógusok és andragógusok szerepe meghatározó, mivel ők közvetítik a tanulási környezet értékeit és működtetik a tanulási folyamatot. A börtönoktatás sajátossága, hogy a pedagógus nemcsak tudásközvetítő, hanem motivátor, mentor, attitűdformáló személy, aki jelentős hatást gyakorol az elítéltek tanulási élményeire. Az oktatók szerepe a büntetés-végrehajtásban több területen is megjelenik. A tanárok munkája egyrészt pedagógiai jellegű, hiszen feladatuk a tananyag átadása és a tanulási folyamat irányítása (Molnár – Kraiciné Szokoly, 2020).

A börtönoktatás sajátossága, hogy a tanulók előképzettsége és tanulási tapasztalatai jelentős eltéréseket mutatnak, ezért különösen fontos a módszertani alkalmazkodás. A börtöntanárok gyakran olyan felnőttekkel dolgoznak, akik hosszabb időre kimaradtak az

oktatásból, így a fokozatosság és az egyéni haladási ütem figyelembevétele kiemelt jelentőséggel bír (Csukai, 2014).

Az oktatók szerepe azonban nem merül ki az ismeretátadásban, hanem szorosan kapcsolódik a reintegráció támogatásához is. Az oktatás hozzájárulhat olyan készségek fejlődéséhez, amelyek a szabadulást követően is hasznosíthatók, és elősegíthetik a társadalmi beilleszkedést. (Molnár – Kraiciné Szokoly, 2020) Emellett a tanulási folyamat pozitív tapasztalatokat nyújthat azok számára is, akik korábban sikertelenek voltak az iskolarendszerben, ami kedvezően hathat a tanulási motivációra.

Az empirikus kutatások is megerősítik, hogy a börtönpedagógusok szerepe jóval összetettebb a hagyományos tanári funkciónál (Kőszegi, 2010; Csukai, 2014; Miklósi, 2018; Molnár, 2021;). Miklósi Márta vizsgálata a börtönben dolgozó pedagógusok reflexióin keresztül mutat rá arra, hogy az oktatók munkája folyamatos egyensúlyozást igényel a nevelési célok és az intézményi keretek között (Miklósi, 2018). A pedagógusok beszámolóí szerint a tanítás a büntetés-végrehajtási környezetben nem pusztán oktatási tevékenység, hanem olyan speciális interakciós tér, ahol a bizalomépítés, a következetesség és a hitelesség alapvető feltétele a hatékony munkának. A fogvatartott tanulók gyakran ambivalens módon viszonyulnak az oktatáshoz: egyszerre jelenik meg bennük az előrelépés lehetősége és a korábbi iskolai kudarcélményekből fakadó ellenállás (Kőszegi, 2010; Csukai, 2014).

A pedagógusok reflexiói alapján különösen fontos a reális elvárások megfogalmazása és a fokozatos sikerélmény biztosítása, valamint az, hogy az oktató képes legyen világos és stabil kereteket teremteni egy alapvetően hierarchikus intézményi közegben (Miklósi, 2018). A kutatások arra is rámutatnak, hogy a börtönpedagógus szakmai identitása sajátos módon formálódik, mivel az oktatók közvetítő szerepet töltenek be a reintegrációs célok és a biztonsági szempontok között. A pedagógusok által érzékelt strukturális nehézségek – például a tanulók motivációjának ingadozása vagy az intézményi szabályozottság – ugyanakkor nem csökkentik annak jelentőségét, hogy az oktatás a fogvatartottak számára fontos és stabil tapasztalati teret jelenthet (Csukai, 2014; Kőszegi, 2010). A kutatási eredmények így alátámasztják, hogy a börtönandragógus szerepe kulcsfontosságú a tanulási folyamat fenntartásában és a reszocializáció támogatásában (Molnár, 2021).

A pedagógusok szerepe tehát jóval túlmutat a tananyag átadásán: jelenlétük és attitűdjük központi elemét képezi a börtönandragógiai folyamatnak, és meghatározza a tanulás hatékonyságát. Ezt az empirikus adatok egyértelműen alátámasztják.

4. A TÁRSADALMI REINTEGRÁCIÓ FOLYAMATA

A büntetés-végrehajtás elsődleges célkitűzése a fogvatartottak társadalomba való visszailleszkedésének elősegítése, amely a szabadulást követő időszakban válik igazán meghatározóvá. A reintegráció kérdésköre túlmutat az egyéni életutakon, mivel eredményessége közvetlen hatással van a bűnismétlés alakulására és a társadalmi együttélés biztonságára. A visszailleszkedés folyamata több egymással összefüggő tényező mentén formálódik, amelyek között kiemelt szerepet kapnak az intézményi támogatások, az egyéni erőforrások, valamint a szabadulásra való felkészítés minősége. A fejezet célja annak bemutatása, hogy a büntetés-végrehajtás keretein belül milyen eszközök és folyamatok szolgálják a társadalmi reintegráció elősegítését, különös tekintettel az oktatás és a képzés szerepére. A következő alfejezetekben a reintegráció fogalmi keretei, a hazai gyakorlat jellemzői, valamint a visszailleszkedést nehezítő és támogató tényezők kerülnek elemzésre.

4.1. A reintegráció fogalma, céljai, nehézségei

A reintegráció a hazai szakirodalomban olyan összetett folyamatként jelenik meg, amelynek célja, hogy a szabadult személy képessé váljon a társadalom normáinak megfelelő, törvénykövető életvitel kialakítására, valamint a társadalmi és munkaerőpiaci szerepek újbóli betöltésére. A reintegráció fogalmát a magyar büntetés-végrehajtási jogszabály egyértelműen meghatározza. A 2013. évi CCXL. törvény szerint „*a reintegráció célja, hogy az elítélt a szabadságvesztés végrehajtása alatt és azt követően képessé váljon a társadalomba való visszailleszkedésre, a jogkövető életmód folytatására és az önálló életvitel kialakítására*”. Ez a meghatározás hangsúlyozza, hogy a reintegráció nem kizárólag a szabadulás utáni időszakhoz kötődik, hanem már a szabadságvesztés végrehajtása során megkezdődő, hosszabb távú folyamatként értelmezhető. (2013. évi CCXL. törvény)

Molnár Attila Károly értelmezésében a reintegráció nem csupán az egyén alkalmazkodását jelenti, hanem egy többdimenziós folyamat, amelyben az egyéni kompetenciák fejlesztése, az intézményi támogatás és a társadalmi környezet befogadó képessége egyaránt meghatározó szerepet játszik. A szerző hangsúlyozza, hogy a tanulás és a készségfejlesztés kiemelt jelentőségű a reintegráció sikeressége szempontjából, mivel ezek képesek megalapozni az önálló életvezetés feltételeit (Molnár, 2020).

A reintegráció a büntetés-végrehajtási szakirodalomban egyszerre jelenik meg egyéni és társadalmi érdeként értelmezett folyamatként. A sikeres visszailleszkedés nemcsak az érintett személy életminőségét befolyásolja, hanem tágabb társadalmi szinten is jelentőséggel bír, mivel hozzájárulhat a bűnismétlés kockázatának csökkentéséhez és a társadalmi biztonság erősítéséhez. A hazai reintegrációs megközelítések hangsúlyozzák, hogy a reszocializáció és a reintegráció eredményessége nagymértékben függ az egyén rendelkezésére álló erőforrásoktól, különösen az iskolai végzettségtől, a munkavállalási lehetőségektől és a támogató társas kapcsolatok meglététől. Ezek az erőforrások alapvető feltételei annak, hogy a szabadult személy képes legyen tartósan beilleszkedni a társadalomba és jogkövető életvitelt folytatni (Czenczer – Ruzsonyi, 2019).

A hazai empirikus adatok ugyanakkor arra is rávilágítanak, hogy a társadalmi reintegráció számos nehézségbe ütközik. A fogvatartottak jelentős része alacsony iskolai végzettséggel, kedvezőtlen munkaerőpiaci esélyekkel és beszűkült szociális kapcsolatrendszerrel rendelkezik, ami a szabadulást követő életkezdést nagymértékben megnehezíti. A statisztikai adatok szerint is Magyarországon a visszaesés aránya továbbra is magas, ami arra utal, hogy a jelenlegi reintegrációs folyamatok hatékonyságának növelése kiemelt jelentőségű feladat (BvOP, 2020).

Összegezve az eddigieket az állapítható meg, hogy a reintegráció során jelentkező akadályok közé tartozik a megfelelő lakhatás hiánya, a korlátozott foglalkoztatási lehetőségek, valamint a társadalmi előítéletek jelenléte, amelyek sok esetben a büntetett előéletből fakadnak. Emellett további nehézséget jelenthet a támogató rendszerek hiányossága, illetve a kapcsolati háló beszűkülése vagy megszakadása a szabadságvesztés ideje alatt. Mindezek fényében a reintegráció sikeressége nagymértékben függ attól, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben milyen előkészítő folyamatok valósulnak meg, különösen az oktatás, a képzés és a készségfejlesztés területén, amelyek hosszú távon megalapozhatják a társadalomba való visszailleszkedést.

4.2. Az oktatás szerepe a társadalomba való visszailleszkedésben

Az oktatás a reintegráció egyik legerősebb befolyásoló tényezője. A hazai vizsgálatok azt mutatják, hogy a tanulási tevékenységekben részt vevő fogvatartottak körében alacsonyabb a bűnismétlés aránya, és nagyobb eséllyel találnak munkát a szabadulást követően (BvOP, 2020). A tanulás tehát nemcsak ismeretszerzés, hanem olyan komplex folyamat, amely fejleszti az önkontrollt, a problémamegoldó képességet, a társas

együttműködést és az önismeretet – mindezek alapfeltételei a sikeres visszailleszkedésnek.

Molnár Attila Károly és Kraiciné Szokoly Mária szerint a tanulási motivációk között jelentős szerepet kap a jó élet kezdésének a vágya, azaz a fogvatartottak tudatosan keresik az oktatásban rejlő lehetőséget a jövőjük megváltoztatására. A tanulmány továbbá azt is kimondja, hogy „A börtönön belüli tanulás ezen formáit azért valósítják meg, hogy felkészítsék a fogvatartottakat a szabadulásukra, így azt követően be tudjanak illeszkedni a munkaerőpiacra.” (Molnár – Kraiciné Szokoly, 2020:).

A tanulás során kialakuló sikerélmények hozzájárulnak az énkép pozitív átalakulásához, ami a reintegráció egyik legfontosabb pszichológiai tényezője. Az oktatás tehát egy olyan stabil kiindulópontot hoz létre, amely segíti a szabadulót a jogkövető élet megteremtésében, a munkaerőpiaci beválásban és a társadalmi kapcsolatok újjáépítésében.

4.3. Munkaerőpiaci esélyek és a képzés hatása a visszaesés csökkentésére

A fogvatartottak munkaerőpiaci esélyei a hazai szakirodalom szerint szoros kapcsolatban állnak azzal, hogy a szabadságvesztés ideje alatt milyen oktatási és képzési lehetőségekhez jutnak hozzá. A büntetés-végrehajtási reintegrációval foglalkozó elemzések hangsúlyozzák, hogy az oktatás és a szakképzés nem csupán formális végzettséget biztosít, hanem olyan alapvető kompetenciák fejlődését is elősegíti, amelyek a szabadulást követő elhelyezkedés szempontjából meghatározóak (Czenczer – Ruzsonyi, 2019; Molnár, 2020).

Molnár Attila arra is felhívja a figyelmet, hogy a sikeres reintegrációhoz nem elegendő pusztán az oktatási programok megléte: az oktatás minősége, a hozzáférés egyenlősége és a személyi állomány támogatása is kulcsfontosságú szerepet játszik (Molnár, 2020). A tanulási környezet minősége tehát közvetlenül befolyásolja a munkaerőpiaci beválást és a kriminalitás csökkenését. A magyar adatok alapján arra következtethetünk, hogy a hazai börtönrendszerben jelentős potenciál rejlik a recidíva csökkentésében, amennyiben a képzési programok tovább bővülnek és minőségük erősödik. (Molnár, 2020)

A tanulás során kialakuló munkafegyelem, kitartás és felelősségvállalás hozzájárulhat ahhoz, hogy a szabadult személy képes legyen tartósan bekapcsolódni a munka világába. A hazai empirikus vizsgálatok arra is rámutatnak, hogy a börtönoktatás hatása nem kizárólag a végzettség megszerzésében ragadható meg. Di Blasio Barbara és Ács-Bíró Adrienn (2022) kutatásai szerint a tanulási programokban részt vevő fogvatartottaknál

kimutathatóan fejlődnek azok a kognitív és szociális készségek, amelyek a későbbi munkaerőpiaci bevalást is támogatják. A szerzők hangsúlyozzák, hogy az oktatás eredményessége különösen akkor erős, ha a tanulási folyamat támogató pedagógiai környezetben valósul meg, és figyelembe veszi a fogvatartottak előzetes tapasztalatait és tanulási nehézségeit. (Di Blasio – Ács-Bíró, 2022)

A munkaerőpiaci reintegráció jelentőségét magyar munkaerőpiaci adatok is alátámasztják. Budai Gábor (2017) elemzése szerint a fogvatartást követő időszakban a munkavállalási státusz meghatározó tényező a társadalmi beilleszkedés szempontjából, mivel a tartós munkanélküliség fokozza a visszaesés kockázatát. Bár a tanulmány nem kizárólag az oktatás hatását vizsgálja, eredményei egyértelműen rámutatnak arra, hogy a foglalkoztathatóság javítása kulcskérdés a reintegráció során, amelyhez az oktatás közvetett módon jelentősen hozzájárulhat. (Budai, 2017)

A képzés és a munkaerőpiaci reintegráció kapcsolatát szakmai anyagok és konferencia-előadások is hangsúlyozzák, amelyek szerint az oktatás akkor tud igazán hatékonyan hozzájárulni a visszaesés csökkentéséhez, ha szorosan kapcsolódik a munkavállalási lehetőségekhez és a gyakorlati készségek fejlesztéséhez (Molnár, 2016).

A tanulás és a foglalkoztatás egymást erősítő folyamatként jelenik meg: a képzés növeli az elhelyezkedés esélyét, míg a munkavállalás stabil életkeretet biztosít a szabadulást követően.

4.4. Civil és állami szervezetek együttműködése

A társadalmi reintegráció sikeréhez elengedhetetlen a büntetés-végrehajtási intézményrendszeren kívüli szereplők bevonása és az állami–civil együttműködések erősítése. A hazai gyakorlatban a civil szervezetek jelentős szerepet vállalnak a szabadulás előtti felkészítésben és a szabadulást követő támogatásban, különösen az utógondozás, a mentorálás és a társadalmi kapcsolatok újraépítése terén (BvOP, 2020). Egyes szervezetek – például a Magyar Máltai Szeretetszolgálat – célzott programokon keresztül nyújtanak segítséget a lakhatás, a készségfejlesztés és a közösségi beilleszkedés támogatásában. Czenczer Orsolya és Ruzsonyi Péter szerint ezek az együttműködések különösen fontosak, mivel a büntetés-végrehajtás keretein kívül biztosítanak folytonosságot a reintegrációs folyamatban, és hozzájárulnak a társadalmi visszailleszkedés hosszú távú sikerességéhez (Czenczer – Ruzsonyi, 2019).

Miklósi Márta hangsúlyozza, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek és a civil szervezetek közötti együttműködés rendszerszintű jelentőséggel bír. Kiemeli, hogy „a büntetés-

végrehajtási tevékenységben meghatározó szerephez jutnak a közreműködő társadalmi, egyházi, karitatív és civilszervezetek”, amelyek tevékenysége – beleértve a közösségi, szociális és lelkipásztori foglalkozásokat – *„hozzájárul ahhoz, hogy a fogvatartottak minél kevesebb lelki sérüléssel tudjanak visszaintegrálódni a társadalomba”* (Miklósi, 2014:48). A különböző külső „szereplők bevonása lehetővé teszi, hogy a reintegráció ne kizárólag intézményi keretek között valósuljon meg, hanem a szabadulást követően is folytatódjon, ezáltal biztosítva a támogatás folytonosságát és hatékonyságát (Miklósi, 2014).

A hazai gyakorlatban több olyan civil kezdeményezés is működik, amely közvetlen kapcsolatot alakít ki a büntetés-végrehajtási intézetekkel. A Váltósáv Alapítvány például kifejezetten a fogvatartottak és a szabadult személyek társadalmi reintegrációját támogatja, programjai során hangsúlyt fektet az egyéni fejlesztésre, a munkaerőpiaci felkészítésre és a közösségi kapcsolatok erősítésére. Tevékenységük kiterjed a börtönön belüli foglalkozásokra, valamint a szabadulást követő utánkövetésre is, ami hozzájárul a reintegráció folyamatosságához (Miklósi, 2014). Emellett programjaikban kiemelt szerepet kap a családi kapcsolatok fenntartásának támogatása, mivel a stabil családi háttér a visszaesés megelőzésének egyik legfontosabb védőfaktora, és jelentősen segíti a szabadulást követő társadalmi beilleszkedést (Pistyúr, 2021).

Hasonló szerepet tölt be a Tégy a Tévelygőkért Alapítvány, amely szintén aktívan részt vesz a fogvatartottak támogatásában és a társadalmi visszailleszkedés elősegítésében. A szervezet programjai a személyes fejlődés, a felelősségvállalás és a társadalmi normákhoz való alkalmazkodás erősítésére irányulnak, és gyakran együttműködésben valósulnak meg a büntetés-végrehajtási intézetekkel. Az alapítvány tevékenységének középpontjában az elítéltek mellett a családtagok támogatása is megjelenik, különös tekintettel a szülő–gyermek kapcsolatok fenntartására és erősítésére, amely alapvető szerepet játszik a reintegráció sikerességében (Pistyúr, 2021). Az ilyen típusú civil jelenlét különösen fontos, mivel hozzájárul a bizalom kialakításához és a fogvatartottak motivációjának növeléséhez (Miklósi, 2014).

5. A HAZAI HELYZET

A kriminálandragógia és a börtönoktatás elméleti kereteinek bemutatását követően indokolt áttekinteni a hazai büntetés-végrehajtási rendszer működését. A magyar büntetés-végrehajtási intézetekben zajló oktatás és képzés sajátos intézményi környezetben valósul meg, amelyet a jogszabályi háttér, az intézményi struktúra és a fogvatartotti populáció sajátosságai egyaránt meghatároznak. A fejezet célja annak bemutatása, hogy a magyar büntetés-végrehajtási rendszerben milyen szervezeti keretek között valósul meg a fogvatartottak oktatása és képzése. Ennek érdekében a fejezet áttekinti a büntetés-végrehajtási intézetek intézményi struktúráját, a működést meghatározó jogszabályi hátteret, valamint azokat az oktatási és képzési programokat, amelyek a fogvatartottak tanulási lehetőségeit biztosítják. A fejezet emellett kitér a hazai kutatások és statisztikai adatok bemutatására is.

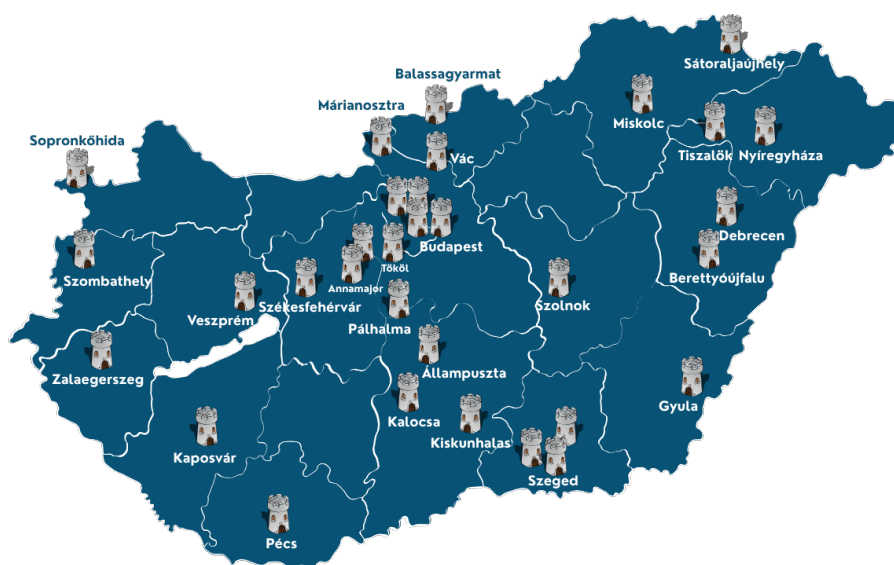
5.1. A magyar büntetés-végrehajtási rendszer

A magyar büntetés-végrehajtási intézményekben az oktatás a reintegrációs tevékenység egyik meghatározó eleme, amelynek célja a fogvatartottak társadalmi visszailleszkedésének elősegítése és a bűnismétlés kockázatának csökkentése. Az oktatás szervezése sajátos intézményi környezetben történik, mivel a tanulási folyamatokat össze kell hangolni a büntetés-végrehajtás biztonsági és őrzési feladataival. Ennek következtében az oktatási rendszer működése jelentős mértékben alkalmazkodik az intézeti struktúrához, valamint a fogvatartottak összetételéhez és képzettségi szintjéhez (Kőszegi, 2010).

Büntetés - Végrehajtás Országos Parancsnoksága a szervezet működésének hatékonyabbá tétele érdekében az elmúlt években jelentős strukturális átalakítás valósult meg, amelynek eredményeként egy új, régiós szintű irányítási rendszer jött létre. Ennek keretében öt agglomeráció került kialakításra, amelyek élén egy-egy vezető intézet áll és ez a szervezeti szint közvetítő szerepet tölt be az országos parancsnokság és a területi, illetve helyi intézetek között, elősegítve a működés összehangolását. Az azonos földrajzi térségben működő intézetek együttműködési hálózatba szerveződnek, amely lehetőséget biztosít a feladatok közös ellátására, valamint az erőforrások hatékonyabb megosztására. (BvOP, 2026c)

Az ismertetett szervezeti és irányítási keretekhez illeszkedve a magyar büntetés-végrehajtási rendszer intézményhálózata több különböző típusú intézetből épül fel,

amelyek eltérő biztonsági fokozatban és funkcionális szerepkörben működnek. Az intézetek között megtalálhatók fegyházak, börtönök és fogházak, valamint speciális funkcióval rendelkező intézmények is. A büntetés-végrehajtási intézetek országos lefedettséggel működnek, és a fogvatartottak elhelyezését, őrzését, valamint reintegrációját szolgáló feladatokat látják el. A rendszer több olyan intézményt foglal magában, amelyek különböző régiókban működnek, biztosítva ezzel a büntetés-végrehajtás területi működését. (BvOP, 2026c) Az intézetek földrajzi elhelyezkedése jól szemlélteti a rendszer országos kiterjedését, amely az alábbi térképen is látható (2. ábra).

2. ábra: A magyar büntetés-végrehajtási intézetek elhelyezkedése

Forrás: BvOP (2026c) alapján saját szerkesztés

A börtön és fogház típusú büntetés-végrehajtási intézetek elsősorban alacsonyabb biztonsági fokozatú fogvatartottak elhelyezésére szolgálnak, és jellemzően rövidebb tartamú szabadságvesztést töltő elítélteket, valamint előzetes letartóztatásban lévő személyeket fogadnak. Magyarországon ide sorolhatók a vármegyei büntetés-végrehajtási intézetek, például a Győri, a Debreceni, a Miskolci vagy a Pécsi Büntetés-végrehajtási Intézet, amelyek regionális szerepet töltenek be a fogvatartottak elhelyezésében és az igazságszolgáltatás működésének támogatásában (BvOP, 2026c). Az ilyen típusú intézetek a büntetés-végrehajtási rendszer területi működésének alapegységeit jelentik, és fontos szerepet játszanak a fogvatartottak elhelyezésének kiegyensúlyozott megszervezésében. (BvOP, 2026c)

A fegyház és börtön típusú intézetek a magasabb biztonsági fokozatú fogvatartottak elhelyezésére szolgálnak, és jellemzően hosszabb tartamú szabadságvesztést töltő

elítélteket fogadnak. A legismertebb hazai intézetek közé tartozik a Budapesti Fegyház és Börtön, a Váci Fegyház és Börtön, a Szegedi Fegyház és Börtön, valamint a Sopronkőhidai és a Márianosztrai Fegyház és Börtön. A Budapesti Fegyház és Börtön az egyik legnagyobb hazai intézmény, amely több telephelyen működik, és kiemelt szerepet tölt be az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak elhelyezésében (BvOP, 2026b). A Váci Fegyház és Börtön történelmileg is jelentős intézmény, míg a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön a magas biztonsági fokozatú elhelyezésben játszik meghatározó szerepet (BvOP, 2026f; BvOP, 2026j). A Szegedi Fegyház és Börtön az ország egyik legnagyobb intézményeként több biztonsági kategóriába tartozó fogvatartott elhelyezésére is alkalmas (BvOP, 2026h). Ezekben az intézetekben az oktatás és képzés a hosszabb büntetési időhöz igazodva komplexebb formában valósulhat meg (BvOP, 2026c).

Az országos büntetés-végrehajtási intézetek speciális szerepet töltenek be a hazai rendszerben, mivel országos hatáskörrel működnek, és gyakran komplex reintegrációs, foglalkoztatási és képzési feladatokat látnak el. Ide tartozik többek között a Pálhalmi, a Tiszaöldi, az Állampusztai és a Baracska Országos Büntetés-végrehajtási Intézet. Ezek az intézmények gyakran nagy létszámú fogvatartotti állománnyal rendelkeznek, és kiemelt szerepet játszanak a munkáltatásban és a szakképzésben, például mezőgazdasági vagy ipari tevékenységek keretében. Külön említést érdemel a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, ahol a fogvatartottak foglalkoztatása és képzése szorosan kapcsolódik a termelőtevékenységekhez, ami a reintegráció szempontjából kiemelt jelentőségű (BvOP, 2026k). Az ilyen intézetek hosszabb távon biztosítanak strukturált fejlesztési lehetőségeket a fogvatartottak számára, ami hozzájárul a társadalmi visszailleszkedés elősegítéséhez (BvOP, 2026c).

5.2. Jogszabályi háttér

A büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló oktatási és képzési tevékenységet több jogszabály és szakpolitikai program együttesen határozza meg. A börtönoktatás működésének jogi kereteit elsősorban a büntetés-végrehajtási jogszabályok, valamint az oktatási rendszer működését szabályozó törvények biztosítják. Emellett az elmúlt években különböző fejlesztési programok és európai uniós támogatások is hozzájárultak a fogvatartottak oktatásának és reintegrációs lehetőségeinek bővítéséhez.

A jogi keretrendszer tágabb alapját Magyarország Alaptörvénye is meghatározza, amely rögzíti, hogy „Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez” (Magyarország

Alaptörvénye XI. cikk (1) bekezdés). Ez az alkotmányos alapelv biztosítja az oktatáshoz való hozzáférés jogi háttérét, amely a büntetés-végrehajtási intézetekben lévő fogvatartottak esetében is értelmezhető.

A büntetés-végrehajtási rendszer működésének alapvető jogi kereteit a 2013. évi CCXL. törvény, vagyis a büntetések, intézkedések és egyes kényszerintézkedések végrehajtásáról szóló törvény határozza meg. A jogszabály részletesen szabályozza a büntetés-végrehajtási intézetek működését, valamint a fogvatartottak jogait és kötelezettségeit. A törvény kiemelt figyelmet fordít a reintegráció elősegítésére, amelynek egyik fontos eszköze az oktatás és képzés biztosítása. A jogszabály kimondja, hogy az elítéltet fel kell készíteni a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedésre (2013. évi CCXL. törvény 83. § (1) bekezdés), amely cél megvalósításában az oktatás és képzés kiemelt szerepet tölt be. A törvény továbbá rögzíti, hogy az elítélt számára biztosítani kell az alapfokú iskolai végzettség megszerzésének lehetőségét (2013. évi CCXL. törvény 102. § (1) bekezdés), valamint támogatni kell az egyéni szükségletekhez igazodó fejlesztési és képzési lehetőségeket.

A börtönoktatás működését az oktatási rendszer általános szabályozása is befolyásolja. A 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről meghatározza a köznevelési rendszer működésének alapvető kereteit, és lehetőséget biztosít a felnőttoktatás különböző formáinak megszervezésére. A törvény értelmében a felnőttoktatás keretében folyó nevelés-oktatás célja az iskolai végzettség megszerzésének elősegítése (2011. évi CXC. törvény 60. § (1) bekezdés), ami a büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló képzések esetében is irányadó. Ennek köszönhetően a fogvatartottak számára lehetőség nyílik az alap- és középfokú tanulmányok folytatására vagy befejezésére.

A büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló oktatási és képzési tevékenységek részletszabályait a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet határozza meg, amely a büntetés-végrehajtási intézetek rendjéről szól. A rendelet hangsúlyozza a reintegrációs tevékenységek komplex jellegét, és kimondja, hogy a fogvatartott reintegrációját elősegítő tevékenységek során figyelembe kell venni az egyéni képességeit és szükségleteit (16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 119. § (1) bekezdés). A szabályozás továbbá rögzíti, hogy a reintegrációs tevékenységek keretében biztosítani kell az oktatási és képzési lehetőségekhez való hozzáférést, valamint a személyre szabott fejlesztés feltételeit (16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 119. § (2) bekezdés a)–c) pontok).

A büntetés-végrehajtási intézetekben zajló oktatási és képzési tevékenységek szabályozását további jogszabályok is kiegészítik, amelyek a felnőttképzés és a

szakképzés rendszeréhez kapcsolódnak. A szakképzés területét a 2019. évi LXXX. törvény szabályozza, amely meghatározza a szakképzés rendszerének működési kereteit, valamint a képzések megszervezésének alapelveit. A törvény rögzíti a szakképzés fogalmát és szervezeti kereteit, valamint azt, hogy a szakmai képzés intézményes keretek között, illetve felnőttképzés keretében is megvalósulhat (2019. évi LXXX. törvény 8–9. §). Ez a szabályozás alapot teremt arra, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben szervezett képzések is illeszkedjenek a hazai szakképzési rendszerhez.

A fenti jogszabályok együttesen biztosítják azt a komplex jogi keretrendszert, amely lehetővé teszi a büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló oktatási és képzési programok működését. A szabályozás közös jellemzője, hogy – eltérő szinteken – támogatja az oktatáshoz való hozzáférést, valamint hozzájárul a fogvatartottak társadalmi reintegrációjához szükséges kompetenciák fejlesztéséhez.

5.3. Oktatási és képzési programok

A börtönökben folyó tanulási programok a felnőttoktatás keretei között működnek, és figyelembe veszik a fogvatartottak életkori sajátosságait, valamint korábbi tanulási tapasztalatait. Az oktatások megszervezése sok esetben külső oktatási intézményekkel együttműködésben történik, ami lehetővé teszi, hogy a fogvatartottak olyan végzettségeket és tanúsítványokat szerezzenek, amelyek a szabadulást követően a munkaerőpiacon is hasznosíthatók (Kőszegi, 2010). Molnár Attila Károly vizsgálata (2021) szerint a tanulási lehetőségek biztosítása hozzájárulhat az alacsony iskolai végzettségből fakadó hátrányok csökkentéséhez, valamint olyan készségek és kompetenciák fejlesztéséhez, amelyek elősegítik a társadalmi reintegrációt. A kutatás több magyar büntetés-végrehajtási intézetben elemezte a tanulási lehetőségeket, és rámutatott arra, hogy az oktatás szervezése szorosan kapcsolódik az intézeti struktúrához és a fogvatartottak tanulási szükségleteihez (Molnár, 2021).

A büntetés-végrehajtási intézetekben működő oktatási rendszer több, egymásra épülő képzési szintet foglal magában, amelyek a fogvatartottak eltérő előképzettségéhez és tanulási szükségleteihez igazodnak. A képzési kínálatban megjelenik az alapfokú, a középfokú, kisebb mértékben a felsőfokú oktatás, valamint a különböző szakképzési formák is (Kőszegi, 2010). E rendszer logikáját a következő ábra szemlélteti, amely piramisszerűen mutatja be a börtönoktatás főbb szintjeit az alapvető készségfejlesztéstől a magasabb szintű tanulási lehetőségekig.

3. ábra: A börtönoktatás szerkezeti modellje

Forrás: Kőszegi (2010) alapján saját szerkesztés

Az ábrán is látható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló oktatás többféle funkciót tölt be: egyszerre szolgálja a tanulási hiányosságok pótlását, a kompetenciafejlesztést és a fogvatartottak személyes fejlődésének támogatását. Az oktatási rendszer keretében működő programok különböző képzési szinteken biztosítanak tanulási lehetőségeket, amelyek a fogvatartottak eltérő szükségleteihez és élethelyzetéhez igazodnak (Novák, 2004). A piramis alsó szintjein ezért hangsúlyos az alapvető készségek és alapképességek fejlesztése, míg a magasabb szinteken a közismereti, szakmai, illetve egyes esetekben felsőfokú tanulmányok jelennek meg. A tanulási folyamat során a fogvatartottak nemcsak általános műveltségi vagy szakmai ismereteket szereznek, hanem olyan társas és életvezetési készségek is fejlődnek, mint az együttműködés, a felelősségvállalás vagy a szabálykövető magatartás, amelyek a szabadulást követő társadalmi integráció szempontjából különösen fontosak (Kőszegi, 2010).

A börtönoktatás működését jelentősen befolyásolja az intézményi környezet sajátossága. Az oktatás nem önálló rendszerként működik, hanem a büntetés-végrehajtási intézet szervezeti struktúrájába integrálódik szerte az országban, ezért a tanítási folyamat szervezése során figyelembe kell venni az intézeti rendet, a biztonsági szabályokat és a fogvatartottak elhelyezési rendszerét. Az oktatásban való részvétel rendszeres időbeosztást és célorientált tevékenységet teremt, amely hozzájárulhat a felelősségteljesebb életvezetés kialakulásához (Kőszegi 2010). A pedagógusok tapasztalatai szerint a tanulói csoportok összetétele rendkívül heterogén: a fogvatartottak között jelentős különbségek mutatkoznak életkor, iskolai előképzettség és tanulási motiváció tekintetében, ami folyamatos módszertani alkalmazkodást tesz szükségessé az oktatók részéről (Miklósi, 2018).

A büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló oktatási programok hatékonyságát több hazai kutatás is vizsgálta (Kőszegi, 2010; Molnár, 2021; Di Blasio – Ács-Bíró, 2022). Di Blasio Barbara és Ács-Bíró Adrienn (2022) empirikus kutatása női fogvatartottak körében elemezte a börtönoktatás hatását a tanulási motivációra és a személyes fejlődésre. A vizsgálat eredményei szerint a fogvatartottak jelentős része pozitívan értékeli az oktatásban való részvételt, és a tanulási lehetőséget a személyes fejlődés egyik fontos eszközeként értelmezi. A kutatás arra is rámutatott, hogy a tanulási folyamat során szerzett sikerélmények hozzájárulhatnak a pozitív énkép kialakulásához, valamint erősíthetik a jövőbe vetett hitet (Di Blasio – Ács-Bíró, 2022).

Molnár Attila Károly vizsgálata szintén megerősíti az oktatás reintegrációs jelentőségét. Kutatásában több magyar büntetés-végrehajtási intézetben elemezte a fogvatartottak tanulási lehetőségeit és motivációit. Eredményei szerint a tanulás sok esetben olyan lehetőséget jelent a fogvatartottak számára, amely segít újragondolni jövőbeli életútjukat. A tanulási programok nemcsak tudásszerzési lehetőséget biztosítanak, hanem strukturált tevékenységet is nyújtanak a mindennapokban, ami hozzájárulhat a felelősségteljesebb életvezetés kialakulásához és az önbizalom erősödéséhez (Molnár, 2021).

A hazai büntetés-végrehajtási statisztikák 2020 előtt rendszeresen közölnek adatokat a fogvatartottak iskolai végzettségéről és az oktatásban, képzésekben való részvételükről. Az adatok alapján megállapítható, hogy a fogvatartotti populáció jelentős része alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, sokan közülük az alapfokú tanulmányaikat sem fejezték be. Ez a hátrányos iskolai előtörténet indokolja a felzárkóztató és kompetenciafejlesztő programok kiemelt szerepét a büntetés-végrehajtás rendszerében. A

beiskolázási mutatók alakulását a 2011/2012-es és a 2019/2020-as tanévek közötti időszak adatai szemléltetik az alábbi táblázatban (1.táblázat).

Tanév	Ált. iskola		Középiskola		Szakképzés		Felsőfokú		Összesen
	(fő)	%	(fő)	%	(fő)	%	(fő)	%	
2011/2012	1159	42,55	920	33,77	606	22,25	39	1,43	2724
2012/2013	787	34,78	836	36,94	602	26,60	38	1,68	2263
2013/2014	1151	42,07	819	29,93	720	26,32	46	1,68	2736
2014/2015	1083	34,91	858	27,66	1131	36,46	30	0,97	3102
2015/2016	1016	31,80	967	30,27	1156	36,18	56	1,75	3195
2016/2017	909	30,92	1218	41,43	770	26,19	43	1,46	2940
2017/2018	821	27,90	1252	42,54	828	28,13	42	1,43	2943
2018/2019	831	27,50	1193	39,48	969	32,06	29	0,96	3022
2019/2020	856	27,21	1242	39,48	1024	32,55	24	0,76	3146

1. táblázat: A fogvatartottak beiskolázási mutatói képzési szint szerint (2011/2012–2019/2020)

Forrás: BvOP (2020) alapján saját szerkesztés.

Az 1. táblázat adatai alapján megfigyelhető, hogy az oktatásban résztvevő fogvatartottak összlétszáma az évek során kisebb ingadozások mellett stabilnak tekinthető. Ugyanakkor jól látható szerkezeti átalakulás figyelhető meg az egyes képzési szintek között. Az általános iskolai képzés aránya a vizsgált időszak elején még meghatározó volt, később azonban fokozatos csökkenés mutatható ki. Ezzel párhuzamosan a középiskolai és különösen a szakképzési részvétel aránya növekedett, ami arra utal, hogy a rendszer egyre inkább a piacképes, munkaerőpiacon hasznosítható kompetenciák fejlesztésére helyezi a hangsúlyt. A szakképzésben részt vevők számának emelkedése különösen jelentős a reintegráció szempontjából, mivel a szakmai végzettség megszerzése közvetlenül növelheti a szabadulás utáni elhelyezkedési esélyeket. A felsőfokú képzésben részt vevők aránya ugyanakkor végig alacsony maradt, ami összefügg a fogvatartottak iskolai előéletével és az intézményi lehetőségek korlátaival. (BvOP, 2020).

5.3.1. Alapfokú és középfokú oktatás

A magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló alapfokú és középfokú oktatás egyik legfontosabb célja a fogvatartottak alacsony iskolai végzettségéből fakadó hátrányok csökkentése. A tapasztalatok szerint a fogvatartottak jelentős része hiányos iskolai előképzettséggel kerül a büntetés-végrehajtási rendszerbe, ezért az oktatási programok kiemelt szerepet töltenek be a felzárkóztatásban és a további tanulmányok megalapozásában. Az alapfokú oktatás lehetőséget biztosít arra, hogy a fogvatartottak megszerezzék az általános iskolai végzettséget, illetve folytassák korábban megszakított tanulmányaikat (Novák, 2004).

Az alapfokú oktatás az intézetekben nemcsak az alapvető ismeretek pótlását szolgálja, hanem a tanulási készségek fejlesztését is. A pedagógusok tapasztalatai szerint különösen fontos a fokozatos haladás biztosítása, valamint az, hogy a tanulási folyamat során reális és elérhető célokat fogalmazzanak meg a tanulók számára. Az oktatás szervezése során a büntetés-végrehajtási intézetek gyakran együttműködnek külső oktatási intézményekkel, amelyek a fogvatartottak számára a hagyományos iskolarendszerhez hasonló képzési struktúrát biztosítanak (Novák, 2004; Kőszegi, 2010).

A börtönpedagógusok tapasztalatait vizsgáló kutatás arra is rávilágít, hogy az alapfokú és középfokú oktatásban részt vevő fogvatartottak tanulási helyzete számos sajátosságot mutat (Miklósi, 2018). A tanulócsoportok összetétele rendkívül heterogén általában, mivel az életkor, az előzetes iskolai tapasztalatok és a tanulási motiváció tekintetében jelentős különbségek figyelhetők meg. A pedagógusok beszámolóí szerint a tanulók egy része erősen motivált, mivel a tanulást a későbbi életlehetőségek javításának eszközeként értelmezi, míg mások esetében inkább külső tényezők – például intézményi elvárások – befolyásolják a részvételt (Miklósi, 2018). A vizsgálat továbbá arra is rámutat, hogy a fogvatartottak jelentős része negatív iskolai élményekkel érkezik az oktatásba, ami kezdetben bizonytalanságot és alacsony önbizalmat eredményezhet a tanulási folyamat során. Ennek következtében az alapfokú és középfokú oktatásban kiemelt jelentősége van a támogató pedagógiai környezet kialakításának, valamint a pozitív visszajelzéseknek, amelyek elősegíthetik a tanulási motiváció fenntartását. A pedagógusok tapasztalatai szerint az ilyen jellegű megerősítés hozzájárulhat ahhoz, hogy a tanulók fokozatosan sikerélményekhez jussanak, és hosszabb távon is elköteleződjenek a tanulás iránt (Miklósi, 2018; Kőszegi, 2010).

5.3.2. Szakképzés

A szakmai képzés a büntetés-végrehajtási intézetek oktatási tevékenységének egyik meghatározó eleme, mivel szorosan összefügg a fogvatartottak szabadulás utáni elhelyezkedési lehetőségeivel. Ezeknek a képzéseknek az a fő célja, hogy a résztvevők olyan használható gyakorlati ismeretekhez és kompetenciákhoz jussanak, amelyek növelhetik esélyeiket a későbbi munkavállalás során. A szakképzés különösen nagy jelentőséggel bír azok esetében, akik a büntetés-végrehajtásba kerülés előtt nem rendelkeztek piacon hasznosítható szakképesítéssel. (Novák, 2004; Kőszegi, 2010)

A büntetés-végrehajtási intézetekben indított tanfolyamok jellemzően olyan szakmák megszerzését teszik lehetővé, amelyekre a munkaerőpiacon is mutatkozik igény. A képzések többnyire 500 órát meghaladó, erősen gyakorlati jellegű oktatási formában valósulnak meg. Az elméleti és gyakorlati tudás elsajátítása mellett a fogvatartottaknak lehetőségük nyílik arra is, hogy a börtönök keretében működő gazdasági társaságoknál – például az Adorján Textnél vagy a Budapesti Faipari Kft.-nél – munkatapasztalatot szerezzenek. A megszerzett ismereteket sok esetben jóvátételi tevékenységek során is hasznosítják, például különböző közintézmények felújításában való részvétellel (BvOP, 2026g).

A magyar büntetés-végrehajtási intézetekben elsősorban piacképes, gyakorlatorientált szakmák oktatása jelenik meg. A képzések között megtalálhatók az építőipari szakmák, például a burkoló, a kőműves, a festő, a szobafestő, a szárazépítő és az asztalos, emellett vendéglátási és szolgáltatási területekhez kapcsolódó képzések is elérhetők, mint a szakács, a pincér, a panziós-fogadós és a kereskedelmi értékesítő. A szöveg külön is említi a női fogvatartottak számára szervezett női szabó, valamint a férfiak részére indított szobafestő képzést (BvOP, 2026d; BvOP, 2026g; DunaOnline, 2026).

Novák Zoltán rámutat arra, hogy a fogvatartottak számára a szakmai képzés lehetőséget teremt arra, hogy a szabadulást követően hasznosítható tudással rendelkezzenek, ami növelheti elhelyezkedési esélyeiket (Novák, 2004). A képzési programok során a fogvatartottak nemcsak elméleti ismereteket szereznek, hanem gyakorlati tapasztalatokat is, mivel a szakképzések jellemzően gyakorlatorientált jellegűek. Ez különösen fontos az olyan területeken, mint az ipari, mezőgazdasági vagy építőipari szakmák, amelyek a munkaerőpiacon is keresettek. Kőszegi Szilvia (2010) kiemeli, hogy a gyakorlati képzés hozzájárul a munkavégzéshez szükséges kompetenciák kialakulásához, ami a reintegráció egyik alapfeltétele. A szakképzés jelentősége ugyanakkor nem korlátozódik

a gazdasági szempontokra. A tanulási folyamat során szerzett sikerélmények hozzájárulhatnak a fogvatartottak önbizalmának erősödéséhez és pozitívabb jövőkép kialakulásához. Novák Zoltán (2004) szerint a szakmai képzések nemcsak a munkaerőpiaci esélyeket javítják, hanem a személyes fejlődés és a társadalmi visszailleszkedés szempontjából is meghatározó szerepet töltenek be.

5.3.3. Felsőfokú oktatás

A büntetés-végrehajtási intézetekben a felsőfokú oktatás lehetősége korlátozottabb mértékben van jelen, ugyanakkor fontos szerepet tölthet be a fogvatartottak hosszabb távú reintegrációjában. A hazai statisztikai adatok alapján a felsőfokú képzésben részt vevő fogvatartottak aránya alacsony, amely összefügg a fogvatartotti populáció alacsony iskolai végzettségével, valamint az intézményi feltételek korlátaival (BvOP, 2020). Kőszegi Szilvia rámutat arra, hogy a büntetés-végrehajtási oktatási rendszer elsősorban a felzárkóztató és középfokú képzésekre épül, így a felsőfokú tanulmányok inkább egy szűkebb, speciális tanulói csoport számára elérhetők (Kőszegi, 2010).

Molnár Attila Károly kutatása szerint a tanulás – beleértve a magasabb szintű képzéseket is – a fogvatartottak számára a jövőbeli életút újragondolásának egyik fontos eszköze lehet. A felsőfokú tanulmányok lehetőséget biztosíthatnak a komplexebb tudás és készségek megszerzésére, ami hozzájárulhat a szabadulást követő társadalmi és munkaerőpiaci beilleszkedés sikerességéhez (Molnár, 2021).

5.3.4. Kulturális és művészeti programok

A büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló kulturális és művészeti programok a fogvatartottak személyes fejlődésének és társadalmi reintegrációjának fontos eszközei. Ezek a programok olyan kreatív tevékenységeket foglalnak magukban, mint például a képzőművészeti foglalkozások, irodalmi műhelyek, zenei vagy színjátszó programok, amelyek lehetőséget biztosítanak a fogvatartottak számára az önkifejezésre és a személyes tapasztalatok feldolgozására. A kulturális tevékenységek különösen fontos szerepet töltenek be a börtönkörnyezetben, mivel az intézeti élet gyakran ingerszegény és erősen szabályozott, ami korlátozhatja a kreatív önkifejezés lehetőségeit. A művészeti tevékenységek lehetőséget teremtenek arra, hogy a fogvatartottak a kreatív alkotás során feldolgozzák érzelmeiket és élethelyzetüket. A művészetterápiás megközelítések szerint a rajz, festészet vagy irodalmi alkotás segíthet az érzelmi feszültségek oldásában,

valamint hozzájárulhat az önismeret és az önreflexió fejlődéséhez. A művészeti programok így nem csupán szabadidős tevékenységet jelentenek, hanem a személyiségfejlődés és a pszichés stabilitás támogatásában is fontos szerepet tölthetnek be (Juhász, 2016).

A kulturális programok gyakran közösségi jellegűek, ami lehetőséget teremt a fogvatartottak közötti együttműködés és társas kapcsolatok fejlesztésére. A közös alkotótevékenységek során a résztvevők megtapasztalhatják az együttműködés, a kommunikáció és a kölcsönös tisztelet fontosságát. Az ilyen jellegű programok hozzájárulhatnak a szociális készségek fejlődéséhez, valamint elősegíthetik a közösségi normák elfogadását, ami a társadalmi reintegráció szempontjából is jelentős (Miklósi, 2014).

A művészeti programok másik fontos formáját jelentik a drámapedagógiai és színházi kezdeményezések. A börtönszínházhoz kapcsolódó programok lehetőséget biztosítanak arra, hogy a fogvatartottak különböző szerepekbe helyezkedve reflektáljanak saját élethelyzetükre és döntéseik következményeire. A drámapedagógiai módszerek alkalmazása fejlesztheti az empátiát, az önreflexiót és a társas kommunikációs készségeket, ami a reintegráció folyamatában szintén fontos szerepet játszik (Kovács, 2024).

A kutatások alapján a kulturális és művészeti programok hozzájárulhatnak a börtönkörnyezet humanizálásához is. Az ilyen tevékenységek lehetőséget biztosítanak arra, hogy a fogvatartottak értelmes és kreatív módon töltsék el szabadidejüket, valamint pozitív élményeket szerezzenek a tanulás és az alkotás során. A kulturális programok így nemcsak a személyes fejlődést támogatják, hanem hozzájárulhatnak a büntetés-végrehajtási intézetek közösségi életének fejlesztéséhez és a reintegrációs célok megvalósításához is (Miklósi, 2014; Kovács, 2024).

5.3.5. Az EFOP- és TÁMOP-programok hozzájárulása a börtönoktatásokhoz

Az oktatási és reintegrációs programok fejlesztésében az elmúlt években az európai uniós támogatások is jelentős szerepet játszottak. Kiemelhető például az EFOP-1.3.3 – Fogvatartottak reintegrációja című program, amelynek célja a fogvatartottak társadalmi visszailleszkedésének támogatása (BvOP, 2026e). A program keretében különböző kompetenciafejlesztő, munkaerőpiaci és képzési programok valósultak meg, amelyek hozzájárultak a fogvatartottak készségeinek fejlesztéséhez és a szabadulás utáni életre való felkészítéshez. Az EFOP projektek a képzési lehetőségek bővítésével és a

reintegrációt támogató szolgáltatások fejlesztésével erősítették a büntetés-végrehajtási intézetek oktatási tevékenységét (BvOP, 2026e).

A büntetés-végrehajtási intézetek oktatási és reintegrációs tevékenységének fejlesztésében jelentős szerepet játszottak az uniós támogatással megvalósuló programok, különösen a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) keretében indított projektek. A TÁMOP célja a fogvatartottak társadalmi reintegrációjának elősegítése volt, amelyet komplex fejlesztési programokkal támogattak, beleértve az alapkompenciák fejlesztését, a szakképzési lehetőségek bővítését, valamint a munkaerőpiaci felkészítést. A programok keretében kiemelt hangsúlyt kapott az egyéni szükségletekhez igazodó fejlesztés, amely hozzájárulhatott a fogvatartottak tanulási motivációjának erősítéséhez és a társadalmi beilleszkedés esélyeinek javításához (Kőszegi, 2010). A BvOP beszámolója szerint a TÁMOP projektek a büntetés-végrehajtási intézetekben olyan komplex szolgáltatásrendszert hoztak létre, amely ötvözte az oktatási, képzési és szociális támogatási elemeket. A programok nemcsak a szakmai kompetenciák fejlesztésére fókuszáltak, hanem a személyiségfejlődés és az életvezetési készségek erősítésére is, ezzel támogatva a fogvatartottak reintegrációját. A TÁMOP projektek hozzájárultak a képzési kínálat bővítéséhez, valamint a büntetés-végrehajtási intézetek oktatási és fejlesztési tevékenységének korszerűsítéséhez (BvOP, 2026i).

6. EURÓPAI KITEKINTÉS

A börtönben zajló oktatás és a társadalmi reintegráció kérdésköre nem kizárólag hazai szinten értelmezhető, ezért a nemzetközi tapasztalatok bemutatása fontos kiegészítést jelent a témakör átfogó megértéséhez. A különböző országok büntetés-végrehajtási gyakorlata eltérő módon közelíti meg a tanulás szerepét, ugyanakkor számos közös elv és megoldás is megfigyelhető. A fejezet célja, hogy rövid áttekintést nyújtson néhány európai modellről és kutatási eredményről, különös tekintettel arra, miként kapcsolódik össze a börtönoktatás és a reintegráció a gyakorlatban. Az elemzés során olyan tapasztalatok kerülnek bemutatásra, amelyek hozzájárulhatnak a hazai megoldások értelmezéséhez, és segíthetik a kriminálandragógiai szemlélet nemzetközi beágyazottságának megértését.

6.1. Az európai börtönnevelési irányelvek

Az európai börtönnevelési irányelvek abból a szemléletből indulnak ki, hogy a szabadságvesztés végrehajtása nem kizárólag büntető jellegű, hanem reintegrációs és társadalmi funkcióval is bír. Ennek megfelelően a fogvatartás ideje alatt biztosított oktatás és nevelés nem pusztán kiegészítő tevékenység, hanem a személyiségfejlődés, a társadalmi normák elsajátítása és a szabadulás utáni visszailleszkedés egyik alapvető eszköze. Az Európa Tanács dokumentumai hangsúlyozzák, hogy a börtönökben megvalósuló oktatásnak a lehető legnagyobb mértékben kapcsolódnia kell a társadalomban elérhető oktatási rendszerekhez, és figyelembe kell vennie a fogvatartottak sajátos tanulási szükségleteit is (Council of Europe, 1989; Council of Europe, 2020).

Az európai szabályozás egyik legfontosabb alapidokumentuma a Recommendation No. R(89)12 on Education in Prison (R(89)12 számú ajánlás a börtönökben megvalósuló oktatásról), amelyet az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1989-ben fogadott el. Az ajánlás már a preambulumban rögzíti, hogy az oktatáshoz való jog alapvető, továbbá arra is rámutat, hogy a fogvatartottak jelentős része korábban kevés sikeres oktatási tapasztalattal rendelkezett, ezért különösen nagy szükségük van a tanulási lehetőségekre. A dokumentum szerint minden fogvatartottnak hozzá kell férnie az oktatáshoz, amelyet tágan kell értelmezni: ebbe beletartozik a tanórai képzés, a szakképzés, a kreatív és kulturális tevékenységek, a testnevelés, a szociális nevelés és a könyvtárhasználat is (Council of Europe, 1989).

Az ajánlás külön hangsúlyozza, hogy a börtönoktatásnak a lehető legjobban hasonlítania kell a kinti oktatáshoz, és a fogvatartottakat nem érheti hátrány amiatt, hogy részt vesznek a tanulásban. A dokumentum szerint a tanuláshoz való hozzáférést úgy kell megszervezni, hogy az illeszkedjen az egyéni képességekhez, szükségletekhez és jövőbeli kilátásokhoz, valamint segítse a szabadulás utáni tanulmányfolytatást. Az ajánlás arra is kitér, hogy a fogvatartottak számára rendszeres könyvtárhasználatot kell biztosítani, ami az önképzés és az olvasáskultúra fejlesztésének alapvető feltétele (Council of Europe, 1989).

Az európai normák másik meghatározó dokumentuma a European Prison Rules, amelynek felülvizsgált változatát 2020. július 1-jén fogadta el az Európa Tanács. A szabályzat 28.1. pontja szerint minden börtönnek törekednie kell arra, hogy a fogvatartottak számára a lehető legátfogóbb oktatási programokat biztosítsa, amelyek megfelelnek az egyéni szükségleteiknek és figyelembe veszik aspirációikat is. A 28.2. pont külön prioritást ad azoknak, akiknek alapvető készséghiányaik vannak, különösen az olvasás, írás és számolás területén, illetve akik nem rendelkeznek alap- vagy szakképzettséggel (Council of Europe, 2020). A European Prison Rules további fontos előírása, hogy az oktatás a börtön mindennapi rendjében nem lehet alacsonyabb státuszú, mint a munka. Ez azért jelentős, mert sok büntetés-végrehajtási rendszerben a fogvatartotti munka hagyományosan elsőbbséget élvezett, miközben az oktatás háttérbe szorult. A 28.7. szabály ugyanakkor azt is kimondja, hogy a börtönoktatást lehetőség szerint integrálni kell az adott ország oktatási és szakképzési rendszerébe, és amennyiben lehetséges, külső oktatási intézmények felügyelete alatt kell megszervezni. Ez az elv a normalizációt szolgálja, vagyis azt, hogy a fogvatartott a börtönben se szakadjon el teljesen a társadalmi intézményrendszerektől (Council of Europe, 2020).

Az európai megközelítés nem csupán normatív szinten jelenik meg, hanem empirikus kutatások is alátámasztják szükségességét. A *Survey on Prison Education and Training in Europe* című, 31 ország adatait feldolgozó európai jelentés szerint a felnőtt fogvatartottak teljes idejű oktatásban való részvételének leggyakoribb aránya mindössze 0–24% volt (Costelloe et al., 2012). A részüdős képzések iránt több országban nagyobb volt az érdeklődés, de a tényleges részvétel ezekben a programokban is korlátozott maradt. Ugyanez a felmérés azt is kimutatta, hogy a fiatalokú fogvatartottak esetében az oktatásban való részvétel jóval magasabb arányú volt, sok országban az 50–74%, illetve a 75–100% közötti kategóriába esett (Costelloe et al., 2012). A jelentés további fontos megállapítása, hogy a fogvatartottak iskolázottsági szintje Európa-szerte alacsonyabb az átlagpopulációénál, ami különösen indokoltá teszi az alapkészségek fejlesztését célzó

programokat. A kutatásban idézett norvég adatok szerint 2009-ben a 25 év alatti fogvatartottak 86,6%-a nem rendelkezett befejezett hároméves középfokú végzettséggel. A tanulmány szerint európai szinten csupán 3–5% körülire becsülhető azok aránya, akik előképzettségük alapján alkalmasak lennének felsőfokú tanulmányok megkezdésére. Mindez jól mutatja, hogy az európai börtönoktatási prioritások miatt elsősorban az alapkompenciákra, a szakmai képzésre és a társadalmi beilleszkedést segítő készségek fejlesztésére koncentrálnak (Costelloe et al., 2012).

A mai európai szakmai diskurzusban egyre nagyobb hangsúlyt kap a digitális tanulási lehetőségek kérdése is. Az európai börtönök e-learning gyakorlatát elemző jelentés szerint számos országban a biztonsági szempontok jelentősen korlátozzák az internetalapú oktatást, ugyanakkor fokozatosan megjelentek olyan ellenőrzött rendszerek, amelyek szűrt hozzáférést biztosítanak oktatási tartalmakhoz. A jelentés rámutat arra, hogy a digitális kompetenciák hiánya a szabadulás utáni társadalmi részvétel és munkaerőpiaci integráció szempontjából is súlyos hátrányt jelenthet. Ezért a korszerű európai megközelítés már nemcsak az alpműveltség, hanem a digitális írástudás fejlesztését is a reintegráció részének tekinti (Hammerschick, 2015; Council of Europe, 2025).

Az európai irányelvekkel összhangban állnak az ENSZ Nelson Mandela Szabályai is, amelyek a fogvatartottakkal való bánásmód globális minimumstandardjait rögzítik. A szabályok 104. pontja szerint biztosítani kell minden olyan fogvatartott továbbtanulását, aki abból profitálhat, míg az írni-olvasni nem tudó és a fiatal fogvatartottak oktatása kötelező. A szabályok azt is hangsúlyozzák, hogy a börtönben megszervezett oktatást lehetőség szerint integrálni kell az ország közoktatási rendszerébe, hogy a szabadulás után a tanulmányok folytathatók legyenek. E megközelítés tehát ugyanúgy az oktatás folytonosságát és a reintegráció támogatását tekinti központi célkitűzésnek, mint az európai dokumentumok (United Nations, 2015).

Az újabb európai szakpolitikai előkészítő anyagok azt jelzik, hogy a börtönoktatás értelmezése tovább bővül. A 2025-ben előkészített új ajánlástervezethez kapcsolódó magyarázó memorandum szerint a börtönben nyújtott oktatásnak szintjében, minőségében, szélességében és az elérhető képesítések tekintetében a közösségekben elérhető felnőttoktatással összemérhetőnek kell lennie. A dokumentum nagy hangsúlyt helyez az egyéni tanulási utakra, a digitális nyomon követésre, a könyvtári hozzáférésre és a közösségi tanulási kapcsolatokra is. Ez arra utal, hogy az európai börtönnevelési

irányelvek ma már egyre inkább a korszerű felnőtttanulási paradigma felől közelítik meg a fogvatartottak oktatását (Council of Europe, 2025).

6.2. Skandináv börtönoktatási modell

A skandináv országok börtönoktatási rendszere több szempontból is figyelemre méltó nemzetközi összehasonlításban. Közös sajátosságuk, hogy az oktatást nem pusztán a fogvatartottak elfoglaltságaként vagy intézményi fegyelmezési eszközként értelmezik, hanem a reintegráció és a szabadulás utáni társadalmi visszailleszkedés egyik meghatározó tényezőjeként. A skandináv országokat vizsgáló kutatás szerint a fogvatartottak oktatáshoz való hozzáférése szorosan kapcsolódik ahhoz az alapelvhez, hogy a szabadságvesztés csak a mozgásszabadság korlátozását jelentheti, más alapvető társadalmi jogok – így az oktatáshoz való jog – lehetőség szerint továbbra is biztosítandók (Eikeland et al., 2009). E szemlélet háttérében a skandináv jóléti államok univerzalista logikája és az egyenlőségre épülő társadalomfelfogás áll, amely John Pratt értelmezésében a skandináv büntetés-végrehajtási kivételesség egyik fontos összetevője (Pratt, 2008).

A skandináv modellek közös vonása továbbá az is, hogy a börtönoktatás jellemzően nem elszigetelt, belső intézményi struktúraként működik, hanem szoros kapcsolatban áll a civil oktatási rendszerrel. Ez különösen fontos abból a szempontból, hogy a fogvatartottak tanulmányai ne szakadjanak meg véglegesen a szabadságvesztés ideje alatt, illetve a megszerzett tudás és képesítés a szabadulást követően is hasznosítható maradjon. Ugyanakkor a kutatások arra is rámutatnak, hogy a kedvező elvi keretek ellenére a gyakorlatban a hozzáférés, az intézményi kapacitás és a fogvatartottak speciális tanulási szükségletei országonként és intézetenként eltéréseket mutatnak (Eikeland et al., 2009).

A skandináv modellek értelmezését tovább árnyalja, hogy az európai börtönök e-learning gyakorlatáról készült összefoglaló jelentés szerint a börtönoktatás egyik alapvető problémája a fogvatartotti populáció heterogenitása, a rövid tartamú szabadságvesztések, az intézetek közötti átszállítások, valamint a biztonsági korlátokból fakadó szervezési nehézségek együttese. A jelentés rámutat arra, hogy a digitális tanulási formák és az IKT-eszközök hozzájárulhatnak a képzési kínálat bővítéséhez, a tanulás egyéni üteméhez való alkalmazkodáshoz, valamint a megkezdett tanulmányok folytonosságának biztosításához, ugyanakkor az e-learning önmagában nem helyettesíti a személyes pedagógiai támogatást (Hammerschick, 2010). A digitális kompetenciák fejlesztése emellett önmagában is fontos reintegrációs tényező, mivel a korszerű munkaerőpiaci és

társadalmi részvétel ma már elképzelhetetlen alapvető IKT-ismeretek nélkül (Hammerschick, 2010).

A skandináv büntetés-végrehajtási rendszerek pedagógiai megközelítését vizsgáló hazai szakirodalom hangsúlyozza, hogy ezekben az országokban a nevelési és oktatási tevékenység a büntetés-végrehajtás integráns részét képezi, amely nem különül el élesen az intézményi működés más területeitől. A pedagógiai szemlélet középpontjában a személyiségfejlesztés, a felelősségvállalás erősítése és a társadalmi normák interiorizálása áll, amely hosszú távon a visszaesés megelőzését szolgálja (Miklósi, 2011). A skandináv gyakorlatban ezért a nevelési folyamat nem kizárólag formális oktatási keretek között valósul meg, hanem a mindennapi intézeti élet egészében érvényesül. Ezzel összefüggésben újabb kutatások arra is rámutatnak, hogy a skandináv modellekben a reintegrációs szemlélet nem csupán az oktatás tartalmában, hanem a teljes intézményi kultúrában megjelenik (Ruzsonyi, 2025). A fogvatartottakkal való bánásmód, a személyzet szerepfelfogása és az intézményi környezet egyaránt azt a célt szolgálja, hogy a fogvatartottak aktív résztvevői legyenek saját fejlődési folyamatuknak. Ez a megközelítés erősíti az önállóságot, a felelősségtudatot és a társadalmi normákhoz való alkalmazkodást, amelyek a reintegráció kulcsfontosságú elemei (Ruzsonyi, 2025).

6.2.1. Dánia

A dán börtönrendszerben az oktatás a fogvatartotti foglalkoztatás egyik legitim és elismert formája. A hivatalos tájékoztató szerint a fogvatartottakra a „duty of occupation” elve vonatkozik, vagyis a büntetés ideje alatt munkában, programban vagy oktatásban kell részt venniük (Danish Prison and Probation Service, 2017). Az oktatás a börtön saját iskolájában vagy a helyi intézethez kapcsolódó tanárok közreműködésével valósul meg, és jellemzően általános felnőttoktatási, felzárkóztató vagy alapkompétencia-fejlesztő formában érhető el (Danish Prison and Probation Service, 2017).

A skandináv összehasonlító kutatás alapján Dániában a börtönoktatás egyik hangsúlyos sajátossága, hogy erőteljesen kapcsolódik a felnőttoktatás rendszeréhez. A fogvatartottak körében különösen jelentős a felzárkóztató és általános iskolai, illetve középfokú kompetenciákat erősítő képzések szerepe, míg a szakképzés szintén jelen van, de inkább a szélesebb felnőttképzési struktúrába ágyazottan működik (Eikeland et al., 2009). Ez arra utal, hogy a dán modell elsősorban az oktatási hátrányok kompenzálását és az alapvető tanulási készségek megerősítését tekinti a reintegráció egyik előfeltételének.

6.2.2. Norvégia

Norvégiában a börtönoktatás egyik legfontosabb alapelve az úgynevezett normalitási elv, amely szerint a szabadságvesztésen túlmenően a fogvatartottakat lehetőség szerint ugyanazok a jogok és szolgáltatások illetik meg, mint a társadalom más tagjait. Ennek megfelelően az oktatáshoz való jog a fogvatartottakat is megilleti, és az oktatás megszervezése szorosan kapcsolódik a civil közszolgáltatási rendszerhez (Eikeland et al., 2009). A norvég modell sajátossága az importmodell alkalmazása, vagyis az, hogy az oktatást nem maga a büntetés-végrehajtási szervezet nyújtja közvetlenül, hanem a külső oktatási rendszer szereplői „viszik be” az intézetekbe (Langelid, 1999).

A norvég gyakorlatban ez azt jelenti, hogy minden börtönben biztosított valamilyen oktatási lehetőség, amelyet helyi felső középfokú iskolák és egyéb oktatási szolgáltatók valósítanak meg az intézeteken belül működő tantermekben és műhelyekben (Østby, 2026). A modell előnye, hogy az oktatás intézményesen is összekapcsolódik a külső iskolarendszerrel, így a megszerzett tudás és végzettség kevésbé válik „börtönspecifikussá”, és könnyebben konvertálható a szabadulás utáni élethelyzetekben. Ugyanakkor a női fogvatartottak oktatásáról szóló elemzés arra is rámutat, hogy az egyenlő jogi hozzáférés a gyakorlatban nem jelent mindig azonos kínálatot, különösen a kisebb intézményekben vagy a speciális infrastruktúrát igénylő képzések esetében (Østby, 2026). Ez azért különösen lényeges, mert jól mutatja: az oktatási jog tényleges érvényesülése a rendelkezésre álló intézményi kapacitásoktól is függ.

6.2.3. Svédország

Svédországban a börtönoktatás több szinten szerveződik: a fogvatartottak számára elérhető a formális alap- és középfokú oktatás, a szakképzés, valamint bizonyos esetekben a felsőoktatási tanulmányok folytatásának lehetősége is (Eikeland et al., 2009). A svéd rendszer egyik alapvető törekvése az egyenértékű hozzáférés biztosítása, vagyis az, hogy az intézet típusától és földrajzi elhelyezkedésétől függetlenül a fogvatartottak hasonló oktatási lehetőségekhez juthassanak, és a megkezdett tanulmányokat áthelyezés vagy szabadulás után is folytathassák (Eikeland et al., 2009). A svéd büntetés-végrehajtás tágabb foglalkoztatási rendszerében az oktatás a munka és a kezelési programok mellett önálló, strukturált tevékenységi formát jelent, amely nemcsak a napi idő hasznos eltöltését szolgálja, hanem a rehabilitáció és a visszaesés megelőzésének egyik eszközeként is értelmezhető (Swedish National Council for Crime Prevention, 2015).

A kutatás alapján a fogvatartottak oktatásban való részvételének motivációi között egyszerre jelenik meg a korábbi iskolai hiányosságok pótlása, az idő értelmes felhasználása és a szabadulás utáni munkavállalási esélyek javítása (Eikeland et al., 2009). A jelentése emellett arra is rámutat, hogy a svéd börtönökben a képzési kínálat egy része kifejezetten munkaerőpiaci orientációjú: a 2010–2014 közötti időszakban elsősorban az építőiparhoz és feldolgozóiparhoz kapcsolódó képzések – például hegesztő, burkoló és építőipari tréningek – voltak meghatározók, kisebb arányban pedig vendéglátási, kertészeti és takarítási képzések is megjelentek (Swedish National Council for Crime Prevention, 2015). Ugyanez a forrás ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a hozzáférést intézményi és szervezési tényezők is korlátozhatják: a rövidebb tartamú szabadságvesztések, a biztonsági előírások, az egyes intézetek eltérő kínálata, valamint a női fogvatartottak szűkebb választási lehetőségei mind befolyásolják az oktatás és képzés tényleges elérhetőségét (Swedish National Council for Crime Prevention, 2015).

6.3. Nyugat – európai modellek

Ebben a fejezetben a nyugat-európai börtönoktatási modellek rövid bemutatására kerül sor, különös tekintettel Franciaország és Anglia gyakorlatára. A nemzetközi kitekintés célja, hogy összehasonlíthatóvá tegye a különböző büntetés-végrehajtási rendszerekben megvalósuló oktatási és reintegrációs tevékenységeket, valamint feltárja azokat a strukturális és módszertani sajátosságokat, amelyek hozzájárulhatnak a hatékonyabb társadalmi visszailleszkedéshez.

6.3.1. Franciaország

Franciaországban a börtönoktatás a büntetés-végrehajtási rendszer intézményesült, az állami oktatási struktúrához kapcsolódó elemeként értelmezhető. A francia igazságügyi tárca történeti áttekintése szerint az oktatás megszervezése fokozatosan olyan területté vált, amelyben a büntetés-végrehajtás és a közoktatás közötti együttműködés egyre hangsúlyosabb szerepet kapott. Ennek egyik fontos mérföldköve az 1995. január 19-én létrejött megállapodás volt, amely a büntetés-végrehajtás és a Nemzeti Oktatási Minisztérium közötti együttműködés kereteit rögzítette. A forrás alapján ez a megállapodás hozzájárult ahhoz, hogy a fogvatartottak oktatása szervezettebb, az állami oktatási rendszerhez szorosabban kapcsolódó formában működjön (Ministry of Justice, 2024).

A francia megközelítés egyik lényeges sajátossága, hogy a börtönoktatás nemcsak az intézményi foglalkoztatás vagy a fegyelmezés eszközeként jelenik meg, hanem a tanulmányi lemaradások csökkentésének és a reintegráció elősegítésének egyik eszközeként is. Ezt jól mutatja, hogy a 2009. november 24-i, 2009 – 1436. számú büntetés-végrehajtási törvény 27. cikke az oktatást a fogvatartottak alapvető jogai közé sorolta (Ministry of Justice, 2024:45). A történeti tanulmány arra is rámutat, hogy a börtönoktatás fejlődése szorosan összefüggött azzal a felismeréssel, hogy a fogvatartotti populáció jelentős része már bekerülésekor is komoly iskolai hátrányokkal rendelkezik, így az oktatási programoknak ehhez a helyzethez kell alkalmazkodniuk (Ministry of Justice, 2024).

A fogvatartottak iskolázottsági helyzetére vonatkozóan a francia igazságügyi tárca történeti tanulmánya konkrét adatokat is közöl. A DAP 1978-ban 31 000 fogvatartott körében végzett felmérése szerint 52,50%-uk a CEP szintje alatt volt vagy írástudatlan, 35,70%-uk CEP-szinttel, 7,40%-uk BEPC-szinttel, míg 4,40%-uk érettségivel vagy

felsőfokú tanulmányokkal rendelkezett (Ministry of Justice, 2024). Ezek az adatok világosan jelzik, hogy a börtönoktatásnak már hosszú ideje olyan tanulói csoporttal kell dolgoznia, amelynek iskolai előtörténetét súlyos hiányok és megszakítottság jellemzi. A tanulmány ennek kapcsán hangsúlyozza, hogy a börtönökben nem a hagyományos iskola egyszerű reprodukciójára van szükség, hanem olyan pedagógiai megközelítésre, amely figyelembe veszi a korábbi kudarcélményeket és a tanulók sajátos helyzetét (Ministry of Justice, 2024).

A francia börtönoktatás másik meghatározó jellemzője, hogy közvetlenül kapcsolódik az országos vizsgarendszerhez és a hivatalosan elismert képesítésekhez. A francia igazságügyi tárca 2015-ös angol nyelvű összefoglalója szerint a 2013–2014-es tanévben az általános felnőttoktatás a fogvatartotti populáció megközelítőleg 25%-át érintette. Ugyanez a forrás azt is rögzíti, hogy 5 325 fogvatartott tett nemzeti oktatási vizsgát, közülük pedig 4 166 fő, vagyis 78,2% sikeresen teljesítette azt (Ministry of Justice, 2015). Ezek az adatok arra utalnak, hogy a francia börtönoktatás nem csupán belső képzési lehetőség, hanem a formális előrehaladás és a képesítésszerzés egyik intézményesített terepe is.

A francia börtönoktatás ugyanakkor nem kizárólag az általános iskolai vagy középfokú előrehaladásra koncentrál. A 2015-ös kiadvány külön említi az egyéb bizonyítványok és tanúsítványok körét, amelyek között szerepel a B2i informatikai és internetes készségtanúsítvány, valamint a DILF (Diplôme Initial de Langue Française) és a DELF (Diplôme d'Études en Langue Française) francia nyelvi képesítések is. A dokumentum szerint a 2013–2014-es tanévben 2 132 B2i, 1 458 DILF és 1 357 DELF eredmény szerepelt ebben a kategóriában. Ez arra utal, hogy a francia börtönoktatás nem szorítkozik a hagyományos iskolai tudás átadására, hanem olyan kompetenciák fejlesztésére és igazolására is törekszik, amelyek a társadalmi részvétel és a későbbi munkaerőpiaci érvényesülés szempontjából is fontosak (Ministry of Justice, 2015).

6.3.2. Anglia

Angliában a börtönoktatás erősen szabályozott, központi szakpolitikai keretek között működik. A Prison Education and Library Services for adult prisons in England (Börtönoktatási és könyvtári szolgáltatások a felnőtt börtönökben Angliában) című szakpolitikai keretdokumentum szerint az oktatás és a könyvtári szolgáltatás biztosítása minden felnőtt börtönben alapvető követelmény, amelynek célja a fogvatartottak tanulási szükségleteinek támogatása, a rehabilitáció elősegítése és a szabadulás utáni

eredményesebb társadalmi beilleszkedés ösztönzése (HM Prison and Probation Service, 2025). A dokumentum hangsúlyozza, hogy az intézmények vezetőinek biztosítaniuk kell a megfelelő oktatási kínálatot, amely magában foglalja az alapkompenciák fejlesztését, a szakképzési lehetőségeket, valamint a könyvtári szolgáltatásokhoz való hozzáférést is (HM Prison and Probation Service, 2025). Ez arra utal, hogy az angol modellben az oktatás nem kiegészítő tevékenység, hanem a büntetés-végrehajtás szervezeten működtetett, rehabilitációs célú eleme.

Az angliai rendszer másik meghatározó sajátossága, hogy a börtönoktatás középpontjában kiemelt szerepet kapnak az alapkészségek, különösen az angol nyelvi és matematikai kompetenciák. A 2024–2025. évi hivatalos statisztikai összefoglaló szerint a közforrásból fenntartott angliai börtönökben az első szintfelmérések eredményeinek többsége alacsony szintre esett: a matematikaeredmények 69%-a, az angol nyelvi eredmények 65%-a alapszintű (Entry level 1–3, a legalacsonyabb kompetenciaszint) tartozott (Ministry of Justice & HM Prison and Probation Service, 2025a). Ugyanez a jelentés azt is kimutatja, hogy azok között, akik a kezdeti szintfelmérést követően tanfolyamra iratkoztak be, 57% tanulási nehézséggel vagy fogyatékossággal élt (Ministry of Justice & HM Prison and Probation Service, 2025a). Ezek az adatok egyértelműen jelzik, hogy az angol börtönoktatásnak olyan tanulói csoporttal kell dolgoznia, amelynek jelentős része már bekerülésekor is komoly oktatási hátrányokkal rendelkezik.

A tanulási szükségletekhez igazodó szervezés a diagnosztikus mérés rendszerében is megmutatkozik. A hivatalos statisztikák szerint a 2024–2025-ös időszakban 51 727 fogvatartott teljesített legalább egy kezdeti angol és/vagy matematikai szintfelmérést; közülük 47 415-en matematikából, 48 227-en angolból vettek részt ilyen mérésben (Ministry of Justice & HM Prison and Probation Service, 2025a). A módszertani útmutató alapján ezek a felmérések a megfelelő oktatási útvonal kijelölését szolgálják, vagyis az angol rendszerben a képzés szervezése kifejezetten a belépő kompetenciaszint feltérképezésére épül (Ministry of Justice & HM Prison and Probation Service, 2025b). Ez a megközelítés a magyar rendszerrel összevetve különösen figyelemre méltó lehet, hiszen jól látható benne a diagnosztikus értékelés és az egyéni tanulási utak tudatosabb tervezése.

Az angliai börtönoktatás intézményi fejlődésében fontos fordulópontot jelentett, hogy 2016-ban a börtönoktatás költségvetési felelőssége a Department for Education-től (Oktatási Minisztériumtól) a Ministry of Justice-hez (Igazságügyi Minisztériumhoz) került, majd 2019 áprilisában új oktatási szerződések léptek hatályba (Ministry of Justice

& HM Prison and Probation Service, 2025b). A módszertani útmutató szerint a HMPPS ezzel párhuzamosan akkreditált programokat is működtet, amelyek különböző bűnelkövetői szükségletekhez és kockázatokhoz kapcsolódnak, így az oktatás és a rehabilitációs programok egymással összefüggő, de részben elkülönülő területként jelennek meg (Ministry of Justice & HM Prison and Probation Service, 2025b). A központi szabályozás és a statisztikai nyomon követés együtt lehetővé teszi az országos szintű összehasonlíthatóságot, valamint az oktatás eredményességének folyamatos monitorozását (HM Prison and Probation Service, 2025).

6.4. Közép – európai kitekintés

A következő a fejezetben a közép-európai börtönoktatási modellek kerülnek bemutatásra, különös tekintettel Németország és Ausztria gyakorlatára. A vizsgálat célja annak feltárása, hogy a régió országai milyen szervezeti és szakpolitikai keretek között valósítják meg a fogvatartottak oktatását és reintegrációját, valamint, hogy ezek a megoldások milyen eltéréseket és hasonlóságokat mutatnak a korábban bemutatott nyugat-európai modellekhez képest. A közép-európai kitekintés lehetőséget ad arra is, hogy a hazai büntetés-végrehajtási rendszer sajátosságait egy közelebbi, részben hasonló társadalmi és intézményi kontextusban értelmezzem, és azonosítsam azokat a jó gyakorlatokat, amelyek a magyar rendszer szempontjából is relevánsak lehetnek.

6.4.1. Németország

Németországban a börtönoktatás értelmezéséhez alapvető kiindulópont, hogy a büntetés-végrehajtás szervezése a föderális államszerkezetből következően decentralizált. A politikai ismeretterjesztő szakirodalom szerint a 2006-os föderalizmusreformot követően a büntetés-végrehajtás jogalkotási hatásköre a tartományokhoz került, így a szabadságvesztés végrehajtásának részletes szabályozása nem egységes országos törvény, hanem tartományi szabályozások alapján történik. Ugyanakkor a rendszer egészét áthatja a reszocializáció elve, vagyis az a cél, hogy a fogvatartott a szabadulása után társadalmilag felelős, bűncselekménytől mentes életet tudjon élni (Bundeszentrale für politische Bildung [Bpb], 2021).

A német modell sajátossága tehát nem egy központilag egységes oktatási struktúra, hanem a reszocializációs cél tartományonként eltérő szervezeti megvalósítása. Ebből következően a börtönoktatás országos szintű leírása nehezebb, mint az olyan

centralizáltabb rendszerek esetében, mint Franciaország vagy Anglia. A német szakpolitikai és ismeretterjesztő források ugyanakkor egyértelműen azt hangsúlyozzák, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának funkciója nem merül ki az őrzésben, hanem magában foglalja a későbbi társadalmi visszailleszkedés elősegítését is. Ennek keretében az oktatás, a képzés és a készségfejlesztés a fogvatartottak jövőbeli életvezetését támogató beavatkozási területként értelmezhető (Bpb, 2018; Bpb, 2021).

A gyakorlati megvalósítás szempontjából különösen figyelemre méltó a digitálisan támogatott tanulási infrastruktúra szerepe. Egy nemzetközi, de német adatokat is tartalmazó összehasonlító jelentés szerint Németországban az ELIS nevű platform biztosít a fogvatartottak számára hozzáférést e-learning alapú tanulási lehetőségekhez. A rendszer 13 német tartomány és Ausztria együttműködésében jött létre, és több mint 400 különböző oktatási és tanulási kínálatot, illetve több ezer tananyagot foglal magában. A jelentés szerint a platform 2004 óta van jelen a német büntetés-végrehajtásban, és több mint 120 büntetés-végrehajtási intézetben, több mint 1200 tanulóállomáson érhető el, biztonságos kapcsolaton keresztül. A leggyakrabban használt programok között az alapképzés, a nyelvtanfolyamok, a pályaorientáció, valamint a szakképzéshez kapcsolódó tanulási programok szerepelnek (Cooney et al., 2022).

A digitális tanulási infrastruktúra Németországban azért különösen fontos, mert a börtönökben az informatikai és internet-hozzáférés hagyományosan erősen korlátozott, a fogvatartottak általában nem használhatnak saját számítógépet vagy internetet. Ugyanakkor az utóbbi években több kezdeményezés indult e korlátozások részleges oldására; Berlin például a „Resocialization through Digitization” („Reszocializáció digitalizációva”) projekt keretében ellenőrzött internet-hozzáférést kíván biztosítani a büntetés-végrehajtási intézeteiben, bár a közösségi média és a streamingszolgáltatások továbbra sem elérhetők (Cooney et al., 2022). Az EPALE e-learning jelentése szerint a digitális tanulási megoldások előnye, hogy bővíthetik a képzési kínálatot, rugalmasabb tanulási utakat tehetnek lehetővé, és elősegíthetik a tanulmányok folytonosságát áthelyezés vagy szabadulás után is; ez a német rendszerben különösen releváns, mivel a decentralizált szerkezet miatt az oktatási hozzáférés és a tanulási utak folytonossága intézményenként és tartományonként is eltérő lehet (Hammerschick, 2010).

A reintegrációs cél tartományi szinten is jól megjelenik. A berlini büntetés-végrehajtási rendszer tájékoztató kiadványa szerint a berlini börtönrendszer saját küldetéseként tekint arra, hogy a fogvatartottakat képessé tegye arra, hogy szabadulásuk után bűnmentes életet éljenek. Ugyanez a dokumentum hangsúlyozza, hogy a berlini rendszer szorosan

együttműködik külső szervezetekkel, és a fogvatartottak számára szükségleteikhez igazodó foglalkoztatási és kvalifikációs intézkedéseket kínál (Berlin Senate Department for Justice and Consumer Protection, 2015). Bár ez a forrás tartományi szintű, mégis jól szemlélteti, hogy a német büntetés-végrehajtásban az oktatás és a képzés a társadalmi visszailleszkedést szolgáló komplex támogatási rendszer részét alkotja.

6.4.2. Ausztria

Ausztriában a börtönoktatás a büntetés-végrehajtás reintegrációs célrendszeréhez kapcsolódik, és szorosan összefonódik a foglalkoztatással, a szakmai képzéssel, valamint az alapkompenciák fejlesztésével. Az osztrák igazságügyi minisztérium tájékoztatója szerint a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak számára különböző munkáltatási és képzési lehetőségek állnak rendelkezésre, amelyek az intézet profiljától és felszereltségétől függően eltérő formában valósulnak meg. A hivatalos ismertető kiemeli, hogy a szakmai képzés sok esetben a börtönök saját műhelyeiben zajlik, miközben az elméleti oktatásban külső oktatási partnerek és szakiskolák is részt vesznek (Bundesministerium für Justiz, 2020).

A képzési kínálatban egyszerre jelennek meg hosszabb és rövidebb, gyakorlatorientált tanulási utak. Az osztrák igazságügyi minisztérium 2020-as ismertetője szerint több intézetben zajlik intenzív szakmunkásképzés, amelyet a munkaügyi szolgálattal és szakmai továbbképző intézményekkel együttműködésben szerveznek. A forrás szerint ezek a képzések különféle szakmai területeken érhetők el, és a résztvevők olyan bizonyítványt kapnak, amelyből nem derül ki, hogy azt büntetés-végrehajtási intézetben szerezték meg. A dokumentum rövidebb kurzusokat is említ, például felszolgáló-, szakács-, targoncavezetői, informatikai és hegesztői képzéseket, valamint nyelvi és személyiségfejlesztő programokat is (Bundesministerium für Justiz, 2020).

Az osztrák rendszerben az iskolai felzárkóztatás és az alapkompenciák fejlesztése szintén fontos szerepet kap. A minisztériumi ismertető szerint a fiatalok számára több intézetben biztosított a kötelező iskolai végzettség megszerzése vagy befejezése, így például a gerasdorfi ifjúsági intézetben és más ifjúsági részlegeken is. Ugyanez a forrás említi, hogy számos intézetben lehetőség van informatikai képesítések, köztük az ECDL megszerzésére is (Bundesministerium für Justiz, 2020). Az osztrák igazságügyi honlap a büntetés-végrehajtás céljai között szintén hangsúlyozza a társadalomba való visszavezetést, ami jól illeszkedik ahhoz a gyakorlathoz, hogy az

oktatás nemcsak szakmaszerzésre, hanem a későbbi önálló életvezetés megalapozására is irányul (Bundesministerium für Justiz, 2026).

A digitális tanulás Ausztriában szintén megjelent a börtönoktatás gyakorlatában. A 2020-as minisztériumi kiadvány szerint több intézetben működik a Telelernen für Insassen von Justizanstalten („Távoktatás büntetés-végrehajtási intézetek fogvatartottjai számára”) program az ELIS-platformon keresztül, amely számítógépes tanulóállomások segítségével teszi elérhetővé a különböző tananyagokat. A kurzusok köre az általános műveltségi és nyelvi képzésektől a matematikán, a könyvelésen és a CAD-alapképzésen át a fém- és fafeldolgozáshoz, valamint a raktározáshoz kapcsolódó elméleti anyagokig terjed (Bundesministerium für Justiz, 2020). Az EPALÉ számára készült összehasonlító jelentés ezt tágabb európai összefüggésben is megerősíti, amikor rámutat arra, hogy az e-learning bővítheti a képzési kínálatot, rugalmasabb tanulási utakat tehet lehetővé, és elősegítheti a tanulmányok folytonosságát áthelyezés vagy szabadulás után is (Hammerschick, 2010).

7. A VIZSGÁLT ORSZÁGOK BÖRTÖNOKTATÁSI RENDSZEREINEK

ÖSSZEHAISONLÍTÁSA

A hazai és a nemzetközi példák összehasonlítása alapján jól látható, hogy a börtönoktatás a vizsgált országokban mindenütt túlmutat a pusztán ismeretátadáson, és szorosan kapcsolódik a társadalmi reintegráció céljához. A különböző modellek eltérő intézményi és jogi keretek között működnek, mégis közös bennük, hogy az oktatást a visszaesés megelőzésének, a személyes fejlődés támogatásának és a szabadulás utáni beilleszkedés elősegítésének egyik fontos eszközeként értelmezik. A vizsgált országok börtönoktatási rendszereinek összehasonlítása alapján megállapítható, hogy bár a reintegráció minden esetben központi cél, az egyes országok eltérő hangsúlyokkal és szervezeti megoldásokkal közelítik meg az oktatás szerepét. A különbségek és hasonlóságok áttekintését az alábbi 2. táblázat foglalja össze.

Ország	Cél	Fő jellemzők	Képzési fókusz	Sajátosság
Magyarország	reintegráció, visszaesés csökkentése	intézményi integráció, biztonsági keretek, heterogén csoportok	alap- és középfok, szakképzés, kulturális programok	alacsony végzettség, kevés felsőoktatás
Dánia	reintegráció, aktív részvétel	oktatás, mint foglalkoztatás	felzárkóztatás, alapkompenciák	felneveléssel kapcsolódás
Norvégia	normalitás, reintegráció	külső oktatók	jogalapú hozzáférés, teljes lefedettség	kapacitásbeli különbségek
Svédország	rehabilitáció, visszaesés megelőzés	strukturált oktatás, egyenlő hozzáférés	alap-, közép-, szakképzés, felsőoktatás	hozzáférési korlátok, intézményi eltérések
Franciaország	reintegráció, lemaradás csökkentése	állami oktatáshoz kapcsolódás, jogként értelmezett oktatás	vizsgák, képesítések, tanúsítványok	alacsony iskolázottság
Anglia	rehabilitáció, beilleszkedés	központi szabályozás, diagnosztikus mérés	alapkészségek, szakképzés	alacsony kompetenciaszint
Németország	reszocializáció	decentralizált rendszer, tartományi szabályozás	alapképzés, szakképzés, e-learning	korlátozott internet, eltérő rendszerek
Ausztria	reintegráció, visszavezetés	munka + képzés integráció, külső partnerek	szakmunkásképzés, rövid kurzusok, digitális tanulás	intézetfüggő kínálat

2. táblázat: Nemzetközi börtönoktatási modellek összehasonlító összegzése

Forrás: Saját szerkesztés

A 2. táblázat alapján jól látható, hogy minden vizsgált országban központi szerepet kap a reintegráció, ugyanakkor az ehhez vezető oktatási utak eltérő hangsúlyokat mutatnak. Magyarországon az oktatás elsősorban az intézményi struktúrába integrált rendszerként működik, míg a skandináv országokban erősebb a jogalapú és a civil oktatási rendszerhez kapcsolódó megközelítés. Franciaország és Anglia esetében a szabályozottság és az oktatás formális keretei dominálnak, míg Németország és Ausztria a szervezeti rugalmasság, illetve a gyakorlatorientált és digitális képzési formák irányába mutatnak. Jól kirajzolódik az is, hogy a legtöbb országban az alapkompenciák fejlesztése kiemelt terület. Ennek oka, hogy a fogvatartottak jelentős része alacsony iskolai végzettséggel, megszakított tanulmányi előtörténettel vagy gyenge alapkészségekkel kerül a büntetés-végrehajtási rendszerbe. E közös probléma miatt az oktatás szinte mindenütt egyszerre szolgál felzárkóztatási, készségfejlesztési és munkaerőpiaci funkciót.

A legfontosabb hasonlóság a vizsgált rendszerek között az, hogy szinte minden országban az alacsony iskolai végzettségből és a korábbi iskolai kudarcokból indulnak ki. A magyar helyzetet bemutató fejezet szerint a fogvatartottak jelentős része hiányos iskolai előképzettséggel kerül be a rendszerbe, sokan még az alapfokú tanulmányaikat sem fejezték be. Ez a nemzetközi példákban is visszatérő jelenség. Az európai irányelvek és kutatások szerint a fogvatartottak iskolázottsági szintje általában alacsonyabb az átlagpopulációénál, Franciaországban az adatok a súlyos iskolai lemaradásokat mutatják, Angliában pedig a belépő szintfelmérések tanúsítják az angol és matematikai alapkészségek gyengeségét. Ebből következik, hogy a börtönoktatás elsődleges feladata sok helyen nem a magasabb szintű képzések kiterjesztése, hanem a felzárkóztatás, az alapkészségek fejlesztése és a tanulási motiváció megerősítése.

A magyar és a nemzetközi rendszerek között további hasonlóság, hogy az oktatás több egymásra épülő szinten szerveződik. Magyarországon az alapfokú, középfokú, szakképzési és kisebb mértékben felsőfokú tanulási lehetőségek mellett kulturális és művészeti programok is megjelennek. A nemzetközi kitekintés hasonló sokszínűséget mutat: az európai irányelvek az oktatást tágan értelmezik, és a formális tanulás mellett a szakképzést, a kreatív tevékenységeket, a könyvtárhasználatot és a készségfejlesztést is ide sorolják. A svéd, francia, osztrák és részben a norvég gyakorlatban is jelen van az alap- és középfokú oktatás, a szakképzés, bizonyos esetekben a felsőoktatás, valamint a társadalmi beilleszkedést támogató további tanulási formák.

A különbségek leginkább az oktatás szervezeti beágyazottságában figyelhetők meg. Magyarországon az oktatási tevékenység szorosan illeszkedik a büntetés-végrehajtási

intézetek szervezeti rendjéhez, figyelembe véve a biztonsági szabályokat, az intézeti struktúrát és a fogvatartottak elhelyezési rendszerét. Ezzel szemben több nemzetközi modellben erőteljesebben jelenik meg a civil oktatási rendszerhez való kapcsolódás. Norvégiában az importmodell alapján külső oktatási szereplők biztosítják az oktatást az intézeteken belül, Franciaországban intézményes együttműködés működik a büntetés-végrehajtás és a nemzeti oktatási rendszer között, Angliában pedig központi szakpolitikai keretek szabályozzák az oktatás és könyvtári szolgáltatások biztosítását. A dán modell szintén erősen a felnőttoktatási rendszerhez kapcsolódik, míg Svédországban a cél az egyenértékű hozzáférés biztosítása az intézet típusától és földrajzi helyétől függetlenül. A szakképzés szerepe szintén mindenütt hangsúlyos, de eltérő hangsúlyokkal jelenik meg. Magyarországon a gyakorlatorientált, piacképes szakmák oktatása kap kiemelt szerepet, különösen az építőipari, vendéglátási és szolgáltatási területeken. Hasonló munkaerőpiaci orientáció figyelhető meg Svédországban és Ausztriában is, ahol a képzési kínálat a hasznosítható szakmai tudás megszerzését támogatja. Franciaország esetében az egyik legfontosabb sajátosság az, hogy a börtönoktatás közvetlenül kapcsolódik a hivatalos vizsgarendszerhez és az államilag elismert képesítésekhez. Ausztriában külön hangsúlyt kap, hogy a megszerzett bizonyítványból nem derül ki, hogy azt büntetés-végrehajtási intézetben szereztek meg, ami a szabadulás utáni munkaerőpiaci érvényesülés szempontjából különösen jelentős.

A nemzetközi példák egyik markáns sajátossága a digitális tanulási lehetőségek hangsúlyosabb megjelenése. A hazai fejezetben ez a terület kevésbé jelenik meg, míg a nemzetközi kitekintésben Németország és Ausztria esetében konkrét e-learning rendszerek és digitális platformok szerepelnek. Az európai szakmai gondolkodás a digitális kompetenciákat már a reintegráció egyik fontos elemének tekinti, mivel a szabadulás utáni társadalmi részvétel és munkaerőpiaci beilleszkedés ma már nehezen képzelhető el alapvető digitális tudás nélkül. E tekintetben a nemzetközi modellek korszerűbb irányokat mutatnak, mint amit a hazai helyzetet bemutató rész érzékeltet.

8. ÖSSZEGZÉS

A szakdolgozat célja annak feltárása volt, hogy miként működik a reintegrációs tevékenység a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben, hogyan épül fel annak intézményes rendszere, valamint, hogy mindez milyen viszonyban áll az európai börtönoktatási és reintegrációs gyakorlatokkal. A vizsgálat arra is kiterjedt, hogy a folyamatok milyen módon kapcsolódnak a kriminálandragógiai elvekhez, illetve milyen strukturális, szervezeti és személyi tényezők befolyásolják az oktatási és képzési programok működését. A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a magyar büntetés-végrehajtási rendszerben az oktatás és képzés a reintegráció szerves és jogszabályilag is megerősített elemeként jelenik meg. Az intézményes keretek alapvetően adottak: a jogi szabályozás biztosítja az oktatáshoz való hozzáférést, míg az intézményi struktúra lehetőséget teremt a különböző képzési szintek – alapfokú, középfokú és szakképzési formák – egymásra épülő megszervezésére. A hazai gyakorlatban az oktatás elsődlegesen a tanulási hátrányok kompenzálására, a piacképes szakképesítések megszerzésére és a társadalmi visszailleszkedés elősegítésére irányul, amely jól illeszkedik a kriminálandragógiai megközelítés alapvetéseihez.

A vizsgálat ugyanakkor arra is rámutatott, hogy az oktatási és képzési tevékenységek gyakorlati megvalósulását jelentős mértékben befolyásolják az intézményi sajátosságok. Az egyes intézetek eltérő profilja, a biztonsági követelmények, az infrastruktúra, valamint a fogvatartotti populáció heterogén összetétele mind olyan tényezők, amelyek közvetlen hatással vannak a képzési kínálatra és annak hozzáférhetőségére. Ebből következően a rendszer működése nem minden esetben egységes, és az oktatási lehetőségek gyakran az adott intézményi környezethez igazodva, részben lehetőségfüggően valósulnak meg.

Az európai gyakorlatokkal való összehasonlítás alapján kirajzolódik, hogy a börtönoktatás számos országban a reintegrációs tevékenység stratégiai jelentőségű, tudatosan szervezett területe. A skandináv modellekben a normalizáció elve és az oktatáshoz való jog hangsúlyos érvényesítése figyelhető meg, amely az oktatás civil rendszerekkel való szoros kapcsolatát is magában foglalja. Franciaországban az oktatás intézményesen kapcsolódik az állami oktatási struktúrához és a hivatalos képesítési rendszerhez, míg Angliában a központi szabályozás és a diagnosztikus felmérésekre épülő szervezés a tanulási utak tudatos tervezését teszi lehetővé. Németország és Ausztria példája azt mutatja, hogy eltérő szervezeti keretek között is megvalósítható az oktatás, a

szakképzés és a digitális tanulási lehetőségek integrált alkalmazása a reszocializáció érdekében.

A kutatási kérdésekre adott válaszok egyértelművé tették, hogy a börtönoktatás mind hazai, mind európai szinten a társadalmi reintegráció egyik meghatározó eszköze. A különböző rendszerek közös jellemzője, hogy az oktatás kiemelten az alapkompenciák fejlesztésére, a szakmai képzésre és a tanulási hiányosságok pótlására irányul, ami szorosan összefügg a fogvatartottak iskolai előéletével. A tanulási folyamat ugyanakkor túlmutat az ismeretszerzésen: a személyes fejlődés, az önértékelés erősödése, a motiváció növekedése és a jövőbeli életút újragondolása szempontjából is meghatározó szerepet tölt be. Az összehasonlító elemzés eredményei azt is jelzik, hogy a reintegráció szempontjából azok a rendszerek tekinthetők fejlettebbnek, amelyekben az oktatás nem elszigetelt intézményi tevékenységként jelenik meg, hanem a társadalmi oktatási és szolgáltatási rendszerekkel szoros kapcsolatban, egyéni szükségletekhez igazodva működik. Különösen jelentős tényezőként azonosítható a diagnosztikus felmérések alkalmazása, az egyéni tanulási utak támogatása, valamint a digitális tanulási lehetőségek bővítése, amelyek a tanulás folytonosságát és a szabadulás utáni alkalmazhatóságát egyaránt erősítik.

Az elemzés eredményei alapján levonható az a következtetés, hogy a magyar büntetés-végrehajtási rendszerben a reintegrációs célú oktatás alapjai jelen vannak, azonban a nemzetközi példák alapján további fejlesztési irányok is azonosíthatók. Ezek elsősorban a rendszer rugalmasabbá tétele, a külső oktatási struktúrákkal való szorosabb együttműködés, valamint az egyéni szükségletekre érzékenyebb, korszerűbb tanulási formák erősítése felé mutatnak. A kriminálandragógiai szemlélet ebben az összefüggésben nem csupán értelmezési keretet biztosít, hanem hozzájárul annak felismeréséhez is, hogy a fogvatartottak tanulása a büntetés-végrehajtás egyik kulcsterülete, amely meghatározó szerepet játszik a társadalmi reintegráció sikerességében.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Anne Costelloe, Torfinn Langelid and Anita Wilson (2012): Survey on prison education and training in Europe – Final report. European Commission / GHK Consulting. Elérhető: <https://epale.ec.europa.eu/system/files/2025-04/Prison%20Education%20and%20Training%20in%20Europe%20-%20Final%20Report%20GHK%20July%202012.pdf> Letöltés dátuma: 2026. 03. 20.
2. Berlin Senate Department for Justice and Consumer Protection (2015): The prison system. Elérhető: <https://www.berlin.de/justizvollzug/assets/senjustv/sonstiges/broschuere-justizvollzug-englisch.pdf> Letöltés dátuma: 2026.03.22.
3. Budai Gábor (2017): Fogvatartottak képzése és foglalkoztatása a Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben. *Börtönügyi Szemle*, 36(1), 5–19.
4. Bundesministerium für Justiz (2020): Strafvollzug in Österreich. Elérhető: https://www.justiz.gv.at/file/2c92fd157e7d3f68017f2ab489c16e63.de.0/strafvollzugsbroschuere_2020_download.pdf Letöltés dátuma: 2026.03.22.
5. Bundesministerium für Justiz (2026): Ziele und Aufgaben. Elérhető: <https://justiz.gv.at/strafvollzug/ziele-und-aufgaben.b3e.de.html> Letöltés dátuma: 2026.03.22.
6. Bundeszentrale für politische Bildung (2018): Kriminalität und Strafrecht (Informationen zur politischen Bildung, Nr. 306). Elérhető: https://www.bpb.de/system/files/dokument_pdf/IzpB%20Kriminalitaet%20und%20Strafrecht_SRZ_Barrierefrei.pdf Letöltés dátuma: 2026.03.22.
7. Bundeszentrale für politische Bildung. (2021): Gefängnis (Aus Politik und Zeitgeschichte, 42–43/2021). Elérhető: https://www.bpb.de/system/files/dokument_pdf/APuZ_2021-42-43_online.pdf Letöltés dátuma: 2026.03.22.
8. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2019): Veszprém Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet. Februárban két szakmunkásvizsga is zajlott a börtönben. Elérhető: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/veszprem/hirek/2544> Letöltés dátuma: 2026. 03. 20.
9. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2020): Börtönstatisztikai Szemle 2020. BvOP. Elérhető: https://bv.gov.hu/sites/default/files/Bortonstatisztikai_Szemle_2020.pdf Letöltés dátuma: 2025.11.29.
10. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026a): Agglomerációk a büntetés-végrehajtási szervezetben. Elérhető: <https://bv.gov.hu/hu/node/5578> Letöltés dátuma: 2026. 03. 19.
11. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026b): Budapesti Fegyház és Börtön története. Elérhető: <https://bv.gov.hu/intezetek/budapesti/tortenet> Letöltés dátuma: 2026. 03. 19.
12. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026c): Bv. Intézetek. Elérhető: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek> Letöltés dátuma: 2026. 03. 13.
13. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026d): Foglalkoztatás. Elérhető: <https://bv.gov.hu/hu/foglalkoztatás> Letöltés dátuma: 2026. 03. 20.

14. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026e): Projektek, fejlesztések. Az EFOP 1.3.3. projekt bemutatása. Elérhető: <https://bv.gov.hu/hu/az-efop-projekt-bemutatasa> Letöltés dátuma: 2026. 03. 13.
15. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026f): Sopronközhidai Fegyház és Börtön története. Elérhető: <https://bv.gov.hu/intezetek/sopron/tortenet> Letöltés dátuma: 2026. 03. 19.
16. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026g): Szakmát tanultak, OKJ-s bizonyítványt kapnak a fogvatartottak Kalocsán. Elérhető: <https://bv.gov.hu/hu/node/2433> Letöltés dátuma: 2026. 03. 20.
17. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026h): Szegedi Fegyház és Börtön története. Elérhető: <https://bv.gov.hu/intezetek/szeged/tortenet> Letöltés dátuma: 2026. 03. 19.
18. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026i): TÁMOP programok a büntetés-végrehajtásban. Elérhető: <https://bv.gov.hu/hu/tamop> Letöltés dátuma: 2026. 03.14.
19. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026j): Váci Fegyház és Börtön története. Elérhető: <https://bv.gov.hu/intezetek/vac/tortenet> Letöltés dátuma: 2026. 03. 19.
20. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2026k). Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet története. Elérhető: <https://bv.gov.hu/intezetek/palhalma/tortenet> Letöltés dátuma: 2026. 03. 19.
21. Council of Europe (1989): Recommendation No. R (89) 12 of the Committee of Ministers to member states on education in prison. Elérhető: <https://rm.coe.int/09000016804c858f> Letöltés dátuma: 2026. 03. 20.
22. Council of Europe (2020): Recommendation CM/Rec (2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules (revised 1 July 2020). Elérhető: <https://search.coe.int/cm?i=09000016809ee581> Letöltés dátuma: 2026. 03. 20.
23. Council of Europe, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. (2005): Report to the Austrian Government on the visit to Austria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 14 to 23 September 2004. Elérhető: <https://rm.coe.int/0900001680653e87> Letöltés dátuma: 2026.03.22.
24. Council of Europe, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. (2015): Report to the Austrian Government on the visit to Austria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 22 September to 1 October 2014. Elérhető: <https://rm.coe.int/1680653ec7> Letöltés dátuma: 2026.03.22.
25. Czenczer Orsolya – Ruzsonyi Péter (szerk.) (2019): Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek. Dialóg Campus Kiadó. Elérhető: <https://doi.org/10.5507/civ.2012.010> Letöltés dátuma 2026.01.24.
26. Csukai Magdolna (2014): Tanulási stratégiák vizsgálata a felnőttoktatásban, börtönoktatásban. *Képzés és gyakorlat*, 12(1-4), 23-41.
27. Danish Prison and Probation Service (2017): Information on serving a prison sentence. Elérhető: <https://danmarksfaengsler.dk/wp-content/uploads/2019/01/afsoning-engelsk.pdf> Letöltés dátuma: 2026.03.21.

28. Di Blasio Barbara – Ács-Bíró Adrienn (2022): A börtönoktatás hatékonyságának vizsgálata női fogvatartottak körében. *Iskolakultúra*, 32(10), 45 – 61.
29. Duna Online (2025): Vizsga a pálhalmi börtönben. Elérhető: <https://dunaonline.hu/kozelet/vizsga-palhalmi-borton/> Letöltés dátuma: 2026. 03. 20.
30. HM Prison and Probation Service (2025): Prison education and library services for adult prisons in England (Policy framework). UK Government. Elérhető: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/67eaa0f7f0edd954a99fe97a/prison-education-library-services-pf.pdf> Letöltés dátuma: 2026.03.21.
31. Juhász Zsuzsanna (2016): Művészeti programok és művészetterápia börtönkörnyezetben. *Börtönügyi Szemle*, 2016(4), 83–93.
32. Kovács Mihály (2024): A művészet és a hit kapcsolódási lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között. *Belügyi Szemle*, 72(3), 431–447.
33. Kőszegi Szilvia (2010): A fogvatartottak oktatása és képzése. *Börtönügyi Szemle*, 29(2), 55 – 62.
34. Lars Magne Braarød Østby (2026): Education for women in Norwegian prisons. Nordisk Netværk for Livslang Læring. Elérhető: <https://nll.org/artikler/education-for-women-in-norwegian-prisons/> Letöltés dátuma: 2026.03.22.
35. Miklósi Márta – Kovács Karolina Eszter (2025): Factors influencing school bonding among juvenile offenders – The experience of a systematic review. *International Journal of Educational Research Open*, 8, 100441. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2025.100441> Letöltés dátuma: 2026.01.12.
36. Miklósi Márta (2011): A skandináv büntetés-végrehajtás pedagógiai sajátosságai. *Börtönügyi Szemle*, 30(1), 1–19.
37. Miklósi Márta (2013): A kriminálandragógia, kriminálpedagógia alapvető fogalmai: nevelés a büntetés-végrehajtási intézetekben. *Képzés és gyakorlat neveléstudományi folyóirat*, 11 (1-4), 163-176.
38. Miklósi Márta (2014): A fogvatartottak kulturális jogainak érvényesülése és közösségi művelődése a hazai büntetés-végrehajtási rendszerben. *Kulturális Szemle*, 1(1), 118-130.
39. Miklósi Márta (2018): Börtönpedagógusok oktatásra vonatkozó reflexiói, egy kutatás első eredményei alapján. *Esély – Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat*, 29(4), 66-80.
40. Ministry of Justice (2024): L'enseignement scolaire et professionnel en prison (1945–1983). Elérhető: https://www.justice.gouv.fr/sites/default/files/2024-10/td92_enseignement_scolaire_professionnel_en_prison.pdf Letöltés dátuma: 2026.03.21.
41. Ministry of Justice, & HM Prison and Probation Service (2025a): Guide to prison education and accredited programme statistics 2024–25. UK Government. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68d1585ac908572e81248b23/Guide_to_Prison_Education_and_Accredited_Programme_Statistics_2024-25.pdf Letöltés dátuma: 2026.03.21.
42. Ministry of Justice, & HM Prison and Probation Service (2025b): Prison education and accredited programme statistics 2024 to 2025. UK Government. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/68d3bd5bb6c608ff9421b239/Prison_Educa

- tion_and_Accredited_Programme_Statistics_2024_-_2025.pdf Letöltés dátuma: 2026.03.21.
43. Ministry of Justice. (2015): Key figures 2015. Elérhető: https://www.justice.gouv.fr/sites/default/files/migrations/portail/art_pix/chiffres_cles_2015_UK.pdf Letöltés dátuma: 2026.03.22.
44. Molnár Attila Károly – Kraiciné Szokoly Mária (2020): Prison andragogy, or learning opportunities in Hungarian prisons. *Andragoške studije, I*, 147–161. Elérhető: https://as.edu.rs/wp-content/uploads/2023/04/AS_2020-1_06.pdf Letöltés dátuma: 2025.11.29.
45. Molnár Attila Károly (2016): Vissza a társadalomba – börtön és andragógia. In: Tóth Péter – Makó Ferenc – Varga Anikó (szerk.) (2016): Empirikus kutatások az oktatásban és a pedagógusképzésben. 108-125. Elérhető: https://www.researchgate.net/profile/Peter-Toth-12/publication/338149087_Empirikus_kutatasok_az_oktatasban_es_a_pedagoguskepzesben/links/5e02515592851c83649914e7/Empirikus-kutatasok-az-oktatasban-es-a-pedagoguskepzesben.pdf#page=108 Letöltés dátuma: 2025.10.14.
46. Molnár Attila Károly (2020): Felnőttkori tanulás a magyar és szlovák börtönökben. In Csehné Papp Imola – Kraiciné Szokoly Mária (Szerk.), Felnőttkori tanulás: Fókuszban a szakképzés és a munkaerőpiac. Akadémiai Kiadó. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/350959594_Felnottkori_tanulas_a_magyar_es_szlovak_bortonokban Letöltés dátuma: 2025.12.01
47. Molnár Attila Károly (2021): Fogvatartottak tanulása és reintegrációja. Doktori disszertáció téziszfüzete, Eötvös Loránd Tudományegyetem. Elérhető: https://ppk.elte.hu/dstore/document/232892/molnar_attila_karoly_tezisfuzet_magyar.pdf Letöltés dátuma: 2026.03.08.
48. Myriam Halimi, Dorien Brosens, Liesbeth De Donder, and Nadine Engels (2017): Learning during imprisonment: Prisoners' motives to educational participation within a remand prison in Belgium. *Journal of Correctional Education*, 68(1), 3 – 13.
49. Norman H. Sedgley, Charles E. Scott, Nancy A. Williams and Frederick W. Derrick (2010): Prison's dilemma: Do education and jobs programmes affect recidivism? *Economica*, 77(307), 497–517.
50. Novák Zoltán (2004): A fogvatartottak oktatása, szakképzése a büntetés-végrehajtási intézetekben. *Börtönügyi Szemle*, 23(3), 47 – 58. Elérhető: https://www.epa.hu/02700/02705/00060/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2004_4_047-058.pdf Letöltés dátuma: 2026. 03. 07.
51. Ole-Johan Eikeland, Terje Manger & Arve Asbjørnsen (Eds.) (2009): Education in Nordic prisons: Prisoners' educational backgrounds, preferences and motivation (TemaNord 2009:508). Nordic Council of Ministers. Elérhető: <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:702625/FULLTEXT01.pdf> Letöltés dátuma: 03.20.
52. Pál László (1976): Nevelés a büntetés-végrehajtásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
53. Pistyúr Anett (2018): A fogvatartottak társadalmi reintegrációjának lehetőségei. *Magyar Rendészet*, 18(3), 115.124.

54. Renee Smiling Hall – Jim Killacky (2008): Correctional education from the perspective of the prisoner student. *Journal of Correctional Education*, 59(4), 301–320.
55. Ruzsonyi Péter (2025): A reintegráció és a büntetés-végrehajtás pedagógiai megközelítései. *Esély*, 36(1), 16–29.
56. Ryang Hui Kim – David Clark (2013): The effect of prison-based college education programs on recidivism: Propensity score matching approach. *Journal of Criminal Justice*, 41(3), 196–204.
57. Sári Szilvia (2012): Criminal-Andragogy and Science-Globalization. *Civilia*, 3(1), 118–124.
58. Swedish National Council for Crime Prevention (2015): Work, education and treatment in Swedish prisons. Brå. Elérhető: <https://doi.org/10.3384/rela.2000-7426.5577> Letöltés dátuma: 2026. 03. 20.
59. Takács-Miklósi Márta (2015): Börtönökben folyó oktatási tevékenységek sajátosságai. *Felnőttképzési Szemle*, 9(2), 17–27.
60. Takács-Miklósi Márta (2016): A büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységeinek új rendszere. *Iskolakultúra*, 26(5), 48–62.
61. Thomas M. Cooney, Martina Brophy, Nida ul Habib Bajwa, Maggie Clune, Mindaugas Galeckas, Niklas George, Andrada Istrate, Oana Murgeanu-Manolache (2022): European Report on Prisoner Reintegration through Entrepreneurship and Psychology. Universitat das Saarlandes. 12 – 17. Elérhető: <https://publikationen.sulb.uni-saarland.de/bitstream/20.500.11880/35449/1/Transnational-Report-final.pdf> Letöltés dátuma: 2026.03.22.
62. Torfinn Langelid (1999): The sharing of responsibility in the rehabilitation of prisoners in Norway: The import-model in theory & practice. *Journal of Correctional Education*, 50(2), 52–61.
63. Tóth Tamás (2010): A fogvatartottak oktatása és képzése. *Börtönügyi Szemle*, 29(3), 51–54.
64. United Nations. (2015): United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). United Nations Office on Drugs and Crime. Elérhető: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf Letöltés dátuma: 2026. 03. 20.
65. Walter Hammerschick (2010): Report on e-learning in European prisons. EPALE. Elérhető: https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/report_on_e-learning_in_european_prisons.pdf Letöltés dátuma: 2026. 03. 20.

JOGSZABÁLYOK

1. 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400016.im> Letöltés dátuma: 2026.03.14.
2. 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> Letöltés dátuma: 2026. 03. 13.
3. 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300240.tv> Letöltés dátuma: 2026.01.12.
4. 2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről. Elérhető: <https://njt.hu> Letöltés dátuma: 2026. 03. 27.
5. Magyarország Alaptörvénye (2011): Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2011-4301-02-00> Letöltés dátuma: 2026. 03. 27.

MELLÉKLETEK

1. Melléklet: Táblajegyzék

1. táblázat: A fogvatartottak beiskolázási mutatói képzési szint szerint (2011/2012–2019/2020).....	30
2. táblázat: Nemzetközi börtönoktatási modellek összehasonlító összegzése.....	50

2. Melléklet: Ábrák jegyzéke

1. ábra: A kriminálandragógia helye a tudományok között	7
2. ábra: A magyar büntetés-végrehajtási intézetek elhelyezkedése	24
3. ábra: A börtönoktatás szerkezeti modellje	28